

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΤΕΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**«Βιομηχανικά Κτήρια Δυτικής
Ελλάδος»****Σπουδάστριες:****ΡΩΜΑΝΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, Α.Μ. 10673****ΡΩΜΑΝΟΥ ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ, Α.Μ. 10996****ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΒΑΘΗ**

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο «ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ»	8
1.1 ΠΑΤΡΑ	8
1.2 ΑΙΓΙΟ	17
1.3 ΑΓΡΙΝΙΟ	20
1.4 ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙ	23
1.5 ΠΥΡΓΟΣ	24
1.6 ΚΑΛΑΜΑΤΑ	26
1.7 ΙΩΑΝΝΙΝΑ	33
1.8 ΑΡΤΑ.....	36
1.9 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	45
2.1 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	45
2.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	48
2.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ.....	56
3.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	56
3.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	57
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	62
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	64

ΕΠΕΛΕΥΣΗ

Η υπεράσπιση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος από την καταστροφή και τον εξανδραποδισμό δείχνει, πως όποιες βλέψεις και να έχει κανείς για την πόλη του πρέπει να σχετίζονται με τον πολιτισμό.

«Ο πολιτισμός της μηχανής», που σημαδεύει τους δυο τελευταίους αιώνες την ιστορία μας, άφησε τα αποτυπώματά του στα εργοστάσια - τρένα - μηχανικά έργα - μέσα επικοινωνίας και μεταφοράς - μηχανές, εργαλεία - εργατική κατοικία κλπ.

Αυτός ο πολιτισμός της «βιομηχανικής επανάστασης» που προκάλεσε ριζικές αλλαγές στον τρόπο παραγωγής στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές δομές, αναγνωρίζεται παγκόσμια σήμερα ως πολιτιστικό αγαθό και με τα κατάλοιπά του ασχολείται η επιστήμη της «βιομηχανικής αρχαιολογίας», όπως την καθιέρωσαν οι Βρετανοί.

Στα πλαίσια αυτά, το βιομηχανικό κτήριο αποτελεί το κύριο τεκμήριο της βιομηχανικής δραστηριότητας και ως πολιτιστικό αγαθό ιδιαίτερης σημασίας, απαιτεί την τεκμηρίωση- αναγνώριση και ανάδειξή του.

Το βιομηχανικό μνημείο στον αστικό ιστό λειτουργεί ως σημείο αναφοράς, παίζει σημαντικό ρόλο στην συνέχεια και πληρότητά του, συμβάλλει στην ιστορικότητα του χώρου και αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες των συνθηκών που το εξέθρεψαν (γεωγραφικές – οικονομικές – κοινωνικές – ιστορικές). Τα βιομηχανικά κατάλοιπα ως μάρτυρες όχι μόνο μιας αρχιτεκτονικής έκφρασης αλλά και της ιστορίας των τεχνικών, αποτελούν, όσο παραμένει «φρέσκια η θύμηση της εργασίας και του ιδρώτα στις αίθουσες του εργοστασίου», μνημεία του κεφαλαίου και της εργασίας.

Η ανάδειξη ενός βιομηχανικού κτηρίου αφορά στον τρόπο διατήρησης του σε σχέση με την ιστορική του σημασία, την αρχιτεκτονική του ποιότητα, τις συνθήκες και τις ανάγκες της περιοχής που εκείνο εντάσσεται.

Η διεθνής πρακτική της επαναχρησιμοποίησης κτισμάτων, που η αρχική τους λειτουργία έχει ξεπεραστεί στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων έχει αξιοποιηθεί με μεγάλη φαντασία καθώς χώροι διασκέδασης, απασχόλησης ελεύθερου χρόνου - ξενοδοχεία - τεχνολογικά μουσεία - πολιτιστικά κέντρα - εμπορικές επιχειρήσεις κλπ. στεγάζονται πλέον σε αυτά.

Στο πλαίσιο αυτών των αρχών θα ασχοληθούμε στο παρόν σύγγραμμα με τη βιομηχανική κληρονομιά της Δυτικής Ελλάδος και θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένα παραδείγματα διαχείρισης αυτής της κληρονομιάς. Από αυτά προκύπτει ότι στην Ελλάδα έχουμε να διανύσουμε μεγάλο δρόμο μέχρι την συνειδητοποίηση από τους αρμόδιους φορείς της αξίας της και συνακόλουθα της ανάδειξης και αξιοποίησης της.

Η βιομηχανική ιστορία της Ελλάδος έχει τις ιδιαιτερότητες της συγκρινόμενη με τα διεθνή δεδομένα. Ιδιαιτερότητες που αποτυπώνονται και στα αρχιτεκτονικά προς διατήρηση κατάλοιπά της.

Στην ιστορική διαδρομή της των δυο τελευταίων αιώνων σημείο σταθμό για την βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας αποτέλεσε ο ερχομός των Μικρασιατών προσφύγων του 1922. Στο διάστημα 1924-1928 ο αριθμός των εργοστασίων διπλασιάστηκε χάρη στα φτηνά εργατικά χέρια των προσφύγων και έγινε δυνατή η δημιουργία της σύγχρονης ελληνικής βιομηχανίας με παράλληλη μεταμόρφωση των αστικών κέντρων σε βιομηχανικές πόλεις με πυκνό πληθυσμό, με αποτέλεσμα η προσφυγική παρουσία να αποβεί συνώνυμη με τον βιομηχανικό και αστικό μετασχηματισμό της Ελλάδος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η βιομηχανική ανάπτυξη στις πόλεις της Δυτικής Ελλάδος που σήμερα έχουν μετατραπεί σε πόλεις χαμηλής βιομηχανοποίησης αλλά με έντονο το βιομηχανικό παρελθόν τους.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ:

Έτσι το ερώτημα για τη δυνατότητα συνέχειας ανάγεται στο ερώτημα για τη δυνατότητα αξιοποίησης των υφισταμένων γνώσεων, τη δημιουργία νέων και την αντιμετώπιση μιας ολοένα αυξανόμενης πολυπλοκότητας.

Φαίνεται πως είναι σκόπιμο να διερευνηθεί η προβολή στο μέλλον των εγκαταλελειμμένων κτηρίων και εγκαταστάσεων ως συνεχιζόμενο σύστημα κάτω από τη συνθήκη της αυξανόμενης πολυπλοκότητας. Αν δηλαδή αυτό που σήμερα υπάρχει και έχει πάψει να λειτουργεί μπορεί να δεχτεί τη μετάβαση σε ένα νέο επίπεδο αυξημένης πολυπλοκότητας. Όμως, ανεξάρτητα από την πολυπλοκότητα, η οποία και αυτή γίνεται ακόμα πιο πολύπλοκη κινούμενη πάντοτε σε όλο και περισσότερες διαστάσεις, το κάθε φορά νέο και το κάθε φορά παλιό προσδιορίζονται από τα προβλήματα που μπαίνουν και τον τρόπο που αντιμετωπίζονται.

Προκύπτει έτσι μια καινούργια αναπτυξιακή δομή. Μια δομή που ανασυγκροτείται στην τομή των ερωτημάτων, των προοπτικών, των επιτευγμάτων και των ενδιαφερόντων της παραδοσιακής βιομηχανίας της χώρας, με το ερευνητικό προϊόν πολλών φορέων της χώρας και ασφαλώς του Ε. Μ . Πολυτεχνείου. Δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι στη βάση των παραπάνω βρίσκονται τα συγκεκριμένα αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας για σύγχρονη περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη. Αναζητείται, με άλλα λόγια, να περιχαραχθεί η τομή τριών συνόλων. Οι δομές και οι λειτουργίες της παραδοσιακής βιομηχανίας. Τα ερευνητικά προϊόντα της τρέχουσας εποχής. Και τα αιτήματα για οικονομική ανάπτυξη. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι καινούργιο. Πάντα κάπως έτσι, το ευρύ φάσμα των συνδυασμών ανάμεσα στο παλιό και στο νέο, αντιμετώπιζε το συνεχώς αναπαραγόμενο πρόβλημα των οικονομικών αναγκών.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ο πολιτισμός αποτελείται από ένα ευρύ φάσμα υλικών και άυλων πόρων. Οι πόροι αυτοί περιλαμβάνουν ιστορικούς πόρους, εθνικά υλικά και άυλα χαρακτηριστικά, φυσικά χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά περιβάλλοντος χώρου, ορατές δραστηριότητες, φυσικούς παράγοντες και άυλα αγαθά (Jamieson, 1994). Ο Tomlinson (1991:4) επισημαίνει ότι υπάρχουν εκατοντάδες ορισμοί του πολιτισμού γεγονός που σημαίνει ή ότι υπάρχει σύγχυση ή ότι η έννοια «πολιτισμός» είναι τόσο ευρεία ώστε να περικλείει όλους αυτούς τους προσδιορισμούς (Ritchards, 2005:22). «Ο πολιτισμός είναι αυτό που μας κάνει αυτό που είμαστε σήμερα. Είναι το πώς ζούμε, μαθαίνουμε και παίζουμε. Είναι αυτό που μας διαμορφώνει – και που μας μετασηματίζει, μας συγκινεί, μας αγγίζει, μας αλλάζει και που δίνει νόημα στη ζωή μας» (City of Bradford Metropolitan District Council, 2003:1). Κατά συνέπεια, πολιτιστικά αγαθά είναι όλες οι σημαντικές πλευρές της ιστορίας, όχι εκείνες που συνδέονται με την «κουλτούρα της ομορφιάς» και των κυρίαρχων αισθητικών επιλογών, αλλά και εκείνες που συνδέονται με την «κουλτούρα του χρήσιμου», όχι μόνο εκείνες που ανήκουν στο μακρινό παρελθόν αλλά και εκείνες που ανήκουν σ' ένα παρελθόν που είναι ακόμα μέσα μας. Πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μόνο αντικείμενα προς διατήρηση και μουσειοποίηση, αλλά ιστορικές πορείες μέσα στις οποίες δρουν συγκροτημένα συστήματα αξιών. (Καλόγηρη et al., 1986).

Η διεθνής κοινότητα διαπιστώνοντας ότι η πολιτιστική κληρονομιά και η φυσική κληρονομιά απειλούνται ολοένα και περισσότερο, όχι μόνο από τη συνήθη φθορά, αλλά και από την εξέλιξη της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και θεωρώντας ότι η φθορά ή η εξαφάνιση κάποιου από τα αγαθά αυτά καθιστά «ολεθρίως πτωχότερη την κληρονομιά όλων των λαών του κόσμου» υπέγραψε στο Παρίσι στις 16 Νοεμβρίου του 1972 τη «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς»¹. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, με τον όρο πολιτιστική κληρονομιά (Cultural Heritage) νοούνται τα μνημεία, τα αστικά σύνολα, τα πολιτισμικά τοπία, τα βιομηχανικά μνημεία και τα έργα τέχνης. (Μυλωνόπουλος, 2007).

Η κληρονομιά συγκροτείται από αυτό που κληρονομούμε από τις προηγούμενες γενιές και υπονοεί έναν πλούτο που μπορεί να είναι πνευματικής, πολιτιστικής ή υλικής φύσεως. Προκειμένου για τη βιομηχανική κληρονομιά, η έμφαση δίνεται σε ένα κληροδοτήμα που δεν είναι εκ πρώτης όψεως καλλιτεχνικής ή εθνολογικής φύσεως. Το γεγονός αυτό θέτει κάποια προβλήματα όσον αφορά στις μεθόδους και στο περιεχόμενο του επιστημονικού αυτού πεδίου καθώς και το ποια είναι τα χωροχρονικά όριά του.

Κατά κύριο λόγο, πρόκειται για τους τρεις τελευταίους αιώνες κατά τους οποίους αναδύθηκε και εξαπλώθηκε η εκβιομηχάνιση, πρώτα στην Ευρώπη και κατόπιν σε όλο τον κόσμο. Μιλάμε λοιπόν για τα κληροδοτήματα των βιομηχανικών κοινωνιών από τον 18ο αιώνα και έπειτα (Dorrel-Ferré, 1998).

Η βιομηχανική κληρονομιά είναι αναπόσπαστο μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς, η οποία με τη σειρά της είναι το πρωταρχικό στοιχείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη μιας κοινωνίας (Μιτζάλης, 2007). Σύμφωνα με το TICCIH είναι τα κατάλοιπα του βιομηχανικού πολιτισμού που έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία και μπορεί να περιλαμβάνουν από κτήρια και μηχανήματα, μέχρι χώρους μεταποίησης και διύλισης καθώς και χώρους κοινωνικών δραστηριοτήτων σχετικών με τη βιομηχανία. Η σύγχρονη κοινωνία χρησιμοποιεί το παρελθόν με διάφορους τρόπους όπως για να ελέγξει, να επιβεβαιώσει ή να αντιπαρατεθεί με τις ισχύουσες δοξασίες, για ψυχαγωγία και γενικότερα για εκπαιδευτικούς λόγους, για να εκφράσει την εθνική υπερηφάνεια ή την ταυτότητα μιας ομάδας, παράγοντας «εθνικά παρελθόντα», και ως εμπορεύσιμο προϊόν (ιδιαίτερα στον τουρισμό) (McKercher & du Cros, 2002:77-78).

Η δομή της εργασίας μας, λοιπόν, έχει ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο (*Κεφάλαιο 1*) θα ασχοληθούμε με την καταγραφή των βιομηχανικών κτηρίων που σημάδεψαν τη βιομηχανική ανάπτυξη εννέα μεγάλων πόλεων της Δυτικής Ελλάδος. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τις πόλεις της Πάτρας, του Αιγίου, του Αργινίου, του Μεσολογγίου, του Πύργου, των Ιωαννίνων, της Άρτας και των Ιονίων Νήσων (κυρίως, της Κέρκυρας). Το δείγμα μας αποτελείται από 31 κτήρια, για τα οποία αντλήσαμε πληροφορίες είτε από σχετική βιβλιογραφία είτε με την βοήθεια του Διαδικτύου.

Στο επόμενο κεφάλαιο (*Κεφάλαιο 2*) ασχολούμαστε με την στατιστική επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων. Συγκεκριμένα, ως μεθοδολογικό εργαλείο χρησιμοποιήσαμε το στατιστικό πακέτο SPSS, με το οποίο επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα αυτά. Το στατιστικό αυτό πακέτο, άλλωστε, αποτελεί ένα λογισμικό το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα. Στο ίδιο κεφάλαιο, επιχειρείται και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τη στατιστική αυτή επεξεργασία.

Το *Κεφάλαιο 3* πραγματεύεται τη δυνατότητα μελλοντικής αξιοποίησης των κτηρίων αυτών. Η ευρωπαϊκή εμπειρία αναφορικά με ζητήματα διάσωσης, επανάχρησης ή αξιοποίησης της βιομηχανικής κληρονομιάς μπορεί να αποτελέσει οδηγό προς την κατεύθυνση αυτή, και για το λόγο αυτό, οι προτάσεις μας στηρίζονται στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά παραδείγματα.

Ακολουθεί ο *Επίλογος* και η *Βιβλιογραφία*.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1.1 ΠΑΤΡΑ

Ο νομός Αχαΐας έχει να επιδείξει ένα πλήθος από κτήρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική καθώς είχε επιρροές από διάφορα ρεύματα των εποχών. Χαρακτηριστικά είναι τα κτήρια που ανεγέρθηκαν τον 19ο και 20ο αιώνα, ενώ υπάρχει και ένα σύνολο από βιομηχανικά κτήρια που μαρτυρούν την οικονομική και εμπορική ανάπτυξη της περιοχής κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα. Σημαντική είναι και η λαϊκή αρχιτεκτονική των ορεινών παραδοσιακών οικισμών της Αχαΐας που οικοδομήθηκαν από Κλουκινιώτες-Βαραβαρήτες μαστόρους και αποτελούν σημαντικό κομμάτι της νεοελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΧΑΡΤΟΠΟΪΑΣ Ε.Γ. ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (ΕΓΧ-ΧΔΕ)

Πρόκειται για κτιριακές εγκαταστάσεις, οι οποίες βρίσκονται στις νότιες παρυφές της Πάτρας (επί της Ακτής Δυμαίων), και συγκεκριμένα στην θέση «Κρύα» Ιτέων, όπου υπάρχουν άφθονα υπόγεια ύδατα, απαραίτητα για τη λειτουργία της επιχείρησης. Για την ακρίβεια, πρόκειται για έναν από τους ιστορικότερους χώρους εργασίας της πόλης, αλλά ταυτόχρονα και από τους πιο ξεχασμένους.

Το κτήριο αυτό, λοιπόν, συνδέεται με την προσπάθεια βιομηχανικής ανάπτυξης της πόλης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μετά την απελευθέρωση της, η Πάτρα εξελίσσεται ταχύτατα χάρη στο λιμάνι της και το εμπόριο που διεξάγεται μέσω αυτού. Ωραία νεοκλασικά κτήρια κοσμούν την πόλη, ενώ η καλλιτεχνική και πνευματική ζωή είναι έντονη. Σταδιακά αναπτύσσεται και η μεγάλη βιομηχανία (Πειραιϊκή Πατραϊκή, **Χαρτοποιία Λαδόπουλου**, Πιρέλι, Μάντισον, Μύλοι Αγίου Γεωργίου κ.λ.π.), γεγονός που καθιστά την πόλη ως το τρίτο βιομηχανικό κέντρο της χώρας.

Η βιομηχανία ιδρύεται το **1928** από τον Ευάγγελο Λαδόπουλο και για δεκάδες χρόνια στην εταιρεία απασχολούνται εκατοντάδες εργάτες. Η ίδια η χαρτοβιομηχανία, μάλιστα, είναι από τις μεγαλύτερες των Βαλκανίων, ενώ είναι η πρώτη βιομηχανία χάρτου, ενδεχομένως και σε ολόκληρη την Ευρώπη, που έκανε ανακύκλωση παλαιού χαρτιού. Αποτελεί ένα πρωτοποριακό έργο για την εποχή του, το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη βιομηχανικής συνείδησης, ενώ φαίνεται ότι γύρω του δημιούργησε μια ολόκληρη συνοικία. Η ανακύκλωση του χαρτιού αποτελούσε τεράστια πηγή οικονομίας και εξασφάλισης οικονομικών πόρων, όχι μόνο για το ίδιο το εργοστάσιο, αλλά και για την ίδια την πόλη της Πάτρας, καθώς η μισή Πάτρα, οι φτωχοί, ζούσαν από αυτό (επηρέασε σε τέτοιο βαθμό τη ζωή της πόλης, ώστε δεν είαι τυχαίες οι μαρτυρίες που αναφέρουν ότι *«κάθε νύφη έψαχνε γαμπρό που να δουλεύει στο Λαδόπουλο»*.)

Το 1929 λειτουργεί για πρώτη φορά το εργοστάσιο, ενώ το 1931 τίθεται σε πλήρη λειτουργία. Σύμφωνα με διηγήσεις και μαρτυρίες ανθρώπων της εποχής και πρώην εργαζομένων *«το 1929 έρχονται τα πρώτα μηχανήματα από την Γερμανία ακτοπλοϊκώς. Ο Ευάγγελος Λαδόπουλος συνεννοείται με το πλήρωμα του πλοίου μόλις φτάσουν στην Πάτρα να ρίξουν τα μηχανήματα στη θάλασσα, στο μόλο της Αγίου*

Νικολάου. Λόγω εγγύησης, αγοράζει τα «χαλασμένα» μηχανήματα από τους Γερμανούς φτηνότερα.»

Το 1935, με την επέκταση του παραγωγικού της δυναμικού καθίσταται πλέον ως η μεγαλύτερη χαροποιία στην Ελλάδα, αλλά το 1939 ιδρύεται η Ελληνική Χαρτοποιία (Softex), γεγονός που επηρέασε και την χαρτοβιομηχανία του Λαδόπουλου, καθώς υπήρξε έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο. Την περίοδο 1955 με 1963 πραγματοποιούνται αξιόλογες επενδύσεις και επεκτάσεις με τη δημιουργία των Μύλων (ΜΕΛ) και την απόκτηση της Χαρτοποιίας Αιγίου (συγκεκριμένα, το 1962 έχουμε την τελική μορφή του εργοστασίου). Το 1965, αναλαμβάνει τη διεύθυνση ο γιος του ιδρυτή της βιομηχανίας, Γεώργιος Λαδόπουλος, ενώ λίγα χρόνια αργότερα (το 1968) ο Ευάγγελος Λαδόπουλος πεθαίνει.

Από το 1970, όμως, αρχίζουν τα προβλήματα για το εργοστάσιο, ενώ σημειώνονται και οι πρώτες απεργιακές κινητοποιήσεις των εργαζομένων. Συγκεκριμένα, το 1974 σημειώνεται η πρώτη απεργία, η οποία διαρκεί 93 μέρες, ενώ το 1977 η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος αγοράζει μετοχές της εταιρείας, με αποτέλεσμα να υπάρχει πια μικτή διοίκηση του εργοστασίου. Η κατάσταση δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο, καθώς το 1981 τίθεται πλέον στην ιδιοκτησία της Εθνικής Τράπεζας, και ένα χρόνο αργότερα (το 1982) πραγματοποιείται απεργία πείνας των 450 εργαζομένων για τρεις ημέρες. Τα χρόνια που ακολουθούν είναι ενδεικτικά της άσχημης κατάληξης, καθώς το 1984 ανακηρύσσεται ως «προβληματική επιχείρηση» και κηρύσσει πτώχευση, το 1986 πραγματοποιείται οικονομική εκκαθάριση, ενώ το 1987-88 τίθεται υπό την εποπτεία του Οργανισμού Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (Ο.Α.Α.Ε.) και το εργοστάσιο μπαίνει σε πλειστηριασμό. Το 1988 λειτουργεί υπό νέα διοίκηση, αλλά ούτε αυτό μπορεί να διορθώσει την κατάσταση. Έτσι, το 1990 σταματά η λειτουργία του εργοστασίου. Οι εργαζόμενοι απολύονται και αποζημιώνονται, και πλέον η οριστική διακοπή της λειτουργίας του εργοστασίου είναι πραγματικότητα. Παράλληλα γράφεται και ο επίλογος της βιομηχανικής Πάτρας.

Βέβαια, όπως συνέβη και στις περισσότερες των περιπτώσεων, τα μέχρι πρότινος εγκαταλελειμένα κτήρια των εργοστασίων μετατράπηκαν σταδιακά σε πολυώρους ψυχαγωγίας και πολιτιστικών εκδηλώσεων, σε μια προσπάθεια να σβηστούν οι άσχημες μνήμες του παρελθόντος, να αποκτήσουν ξανά εμπορευματική αξία, με σύγχρονους πλέον όρους, και να μετατραπεί η Πάτρα σε άλλη μια κοιτίδα

πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, το 1998 το κτηριακό συγκρότημα του εργοστασίου αγοράστηκε από το Δήμο Πατρέων, αλλά μόλις το 2006 αξιοποιήθηκαν οι χώροι αυτοί ως γραφεία διοίκησης, χώροι εκθέσεων ή και αποθήκες, τη χρονιά που η πόλη φιλοξένησε το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.

Βέβαια, μόνο ένας χώρος του συγκροτήματος αυτού έχει αξιοποιηθεί. Συγκεκριμένα, το συγκρότημα αποτελείται από πολλά κτήρια, τα οποία αντιπροσωπεύουν και τις διαδοχικές φάσεις ανάπτυξης της επιχείρησης. Έτσι, στην πρώτη φάση φαίνεται ότι ανήκουν τα πέτρινα κτήρια που στέγαζαν τις αποθήκες και τα εργαστήρια και το κεντρικό Συγκρότημα Α', όπου γινόταν η διαδικασία παραγωγής. Το Συγκρότημα Β' χτίστηκε κατά τη δεκαετία του 1950, ενώ το Συγκρότημα Γ' οικοδομήθηκε μετά το 1960. Το συγκρότημα έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο από το Υπουργείο Πολιτισμού και τα κτήρια χρειάζονται αποκατάσταση, καθώς οι φθορές που έχουν υποστεί είναι πολλές.

Μάλιστα, είναι τέτοια η εικόνα που παρουσιάζει σήμερα ο χώρος αυτός, ώστε φανερώνεται ένα μέρος, ανακαινισμένο, για τις ανάγκες της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας (γραφεία, εκθεσιακός χώρος, ένα «τύπου» βιομηχανικό πρόσθετο θέατρο), αντίθετα με το υπόλοιπο –εγκαταλελειμμένο- κτήριο που κρύβεται επιμελώς πίσω από πολύχρωμα πανώ. Δύο παράλληλα παρόντα, σε διπλανούς χώρους: η φθορά (βλάστηση, ερείπωση) -χρόνος με παρελθόν- και από την άλλη, η φροντίδα (ανακαίνιση, Πολιτιστική) -χρόνος χωρίς παρελθόν.

Ένα τέτοιο κτηριακό συγκρότημα, ένα κτήριο-μνημείο, μαρτυρία μιας άλλης εποχής το οποίο δηλώνει διακριτικά την ιστορία μιας πόλης, τις συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης, μπορεί και πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τους αρμόδιους φορείς (αυτό, όμως, είναι το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε σε επόμενο κεφάλαιο).

ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η 'Πολιτεία' βρίσκεται επί της Ακτής Δυμαίων, απέναντι από την κατασκευή του καινούριου λιμανιού, ένα συγκρότημα με παραδοσιακά πέτρινα κτήρια. Η 'Πολιτεία' είναι ένα κτηριακό συγκρότημα όπου στεγάζονταν τα Παλαιά Σφαγεία της Πάτρας από το 1903.

Σήμερα έχει επεκταθεί από τα 3,5 στρέμματα σε 14,5 στρέμματα και έχει ανακαινιστεί πλήρως με σημαντικές παρεμβάσεις, που, χωρίς να αλλοιώνουν το παραδοσιακό ύφος, συμπληρώνουν τα κενά ενός χώρου που είχε μεταποιητικό χαρακτήρα και αποτελεί σήμερα αντιπροσωπευτικό δείγμα της δραστηριότητας της παλιάς Πάτρας. Με την είσοδο στο χώρο αρχίζει ένα ταξίδι στο παρελθόν. Διάχυτο με ρομαντισμό, νοσταλγία και δημιουργικότητα, το περιβάλλον έχει μια ιδιαιτερότητα που καθηλώνει.

Η ξεχωριστή αρχιτεκτονική, η καλαίσθητη διακόσμηση και η αρμονική συνύπαρξη πολλαπλών υπαίθριων και εσωτερικών θεματικών αιθουσών διεγείρει την φαντασία και προκαλεί το 'πνεύμα' της εξερεύνησης. Η έκφραση 'πολυώρος Τέχνης και Πολιτισμού' δικαιώνεται πλήρως εδώ η 'ΠΟΛΙΤΕΙΑ' αποτελεί ήδη σημείο αναφοράς και εστία πολιτισμού της Πάτρας για όλες τις ηλικίες.

Τα παλιά δημοτικά σφαγεία κτίστηκαν το 1903 με ημιλαξευτή πέτρα και το 1998 ανασκευάστηκαν και μετατράπηκαν στον όμορφο πολυώρο « Πολιτεία ».

ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ "ΑΧΑΪΑ ΚΛΑΟΥΣ"

Βρίσκεται στο χωριό Πετρωτό, 8 χλμ. Ν.Α. Ιδρύθηκε το 1854 από το Βαυαρό Γουσταύο Κλάους και από το 1920 διευθύνεται από την οικογένεια Αντωνόπουλου. Είναι χτισμένο σε ειδυλλιακή τοποθεσία, σε τρία επίπεδα και σε έκταση μεγαλύτερη από 11.000 τετραγωνικά μέτρα. Όλες οι εγκαταστάσεις της εταιρείας, ακόμη και οι νεότερες, διατηρούν τα στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Στην είσοδο δεσπόζουν εντυπωσιακοί πύργοι όπου κατοικούν ακόμη οι απόγονοι των συνεργατών της εταιρείας. Στο κτήριο όπου βρίσκεται ο χώρος υποδοχής των επισκεπτών θα δείτε

το γραφείο του ιδρυτή, με πολλές παλαιές φωτογραφίες, συνταγές κρασιών (μαυροδάφνης κ.ά.), βραβεία, διπλώματα και μετάλλια από διεθνείς τιμητικές διακρίσεις της εταιρείας. Επίσης, στο χώρο αυτό γίνονται γευστικές δοκιμές και πωλούνται κρασιά. Μέσα σε θαυμάσιο κήπο θα δείτε ιδιωτική έπαυλη, εκκλησία, συνεδριακό κέντρο, εκθεσιακό χώρο, τα γραφεία της διοίκησης, το παλαιό οινοποιείο, το παλαιό και το νέο εμφιαλωτήριο, τους αμπελώνες και το παλαιότερο κτήριο των εγκαταστάσεων με το "Αυτοκρατορικό Κελάρι". Εδώ διατηρούνται βαρέλια με ξυλόγλυπτες παραστάσεις, καθώς και βαρέλια για την παραγωγή της μαυροδάφνης. Ο Γουσταύος Κλάους ονόμασε το κρασί που πρωτοπαρήγαγε το 1873 μαυροδάφνη, για να τιμήσει την αρραβωνιαστικιά του, Δάφνη, μια όμορφη μελαχρινή Ελληνίδα, που πέθανε σε νεαρή ηλικία. Οι χώροι του οινοποιείου είναι ανοιχτοί για το κοινό, ορισμένες ώρες, όλο το χρόνο.

Οινοποιία Αγία Κλάους

Οι εγκαταστάσεις της οινοποιίας της Αχάια Κλάους στο Δήμο Μεσσήτιδος αποτελούν από μόνες τους ένα μουσείο αρχιτεκτονικής.

Το εργοστάσιο χτίστηκε το 1861 από τον πρόξενο της Γερμανίας Γουσταύο

Κλάους. Τα μεγαλόπρεπα πέτρινα κτήρια με τις προσθήκες που δέχθηκαν τα επόμενα χρόνια, μέσα σ' ένα καταπράσινο τοπίο κάνουν την Αχάια Κλάους προορισμό πολλών επισκεπτών της Αχαΐας. Εδώ θα βρείτε ακόμη παμπάλαια αντικείμενα και βαρέλια με μαυροδάφνη του 1873, αλλά και κρασιά του 1885 και κονιάκ του 1887. Το 1859 ο Γουσταύος Κλάους, αντιπρόσωπος της εταιρείας Φελς και Σια, προβαίνει στην αγορά μιας έκτασης 60 στρεμμάτων στα 500 μέτρα υψόμετρο, στην περιοχή του Ριγανόκαμπου από τον κτηματία Γεώργιο Κωστάκη. Εκεί έχτισε την θερινή κατοικία του, στην οποία φρόντισε να φυτέψει αμπέλια.

Το 1861 ιδρύει την οινοποιητική εταιρεία Αχάϊα Κλάους και από το 1908 η εταιρεία επικεντρώθηκε στην παραγωγή ευγενών κρασιών όπως η "Μαυροδάφνη" καθώς και σε μικρότερο βαθμό, στην παραγωγή "Δεμέστιχας".

Η Αχάϊα Κλάους με το πέρασμα των χρόνων έχει τιμηθεί με 15 μεγάλα βραβεία, 51 χρυσά μετάλλια, 38 αργυρά και 32 διπλώματα.

Εργοστάσιο

Το εργοστάσιο έχει πολλούς αποθηκευτικούς χώρους, στους οποίους χωράνε έως 7500 τόνοι. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι: η αποθήκη με τις παλιές Μαυροδάφνες, η αποθήκη επιτραπέζιων οίνων, οι υπόγειες δεξαμενές καθώς και η αποθήκη Δανηλίδας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και το "αυτοκρατορικό κελάρι", του οποίου όλα τα βαρέλια είναι αναμνηστικά επισκέψεων Ελλήνων και ξένων Βασιλέων. Στο συγκεκριμένο χώρο φυλάσσεται και το παλαιότερο κρασί της Ελλάδος, η παλιά μαυροδάφνη του 1873. Το πιο αξιοπερίεργο μέρος των εγκαταστάσεων είναι το μπαρ του. Τα τραπέζια και οι καρέκλες έχουν σχήμα βαρελιού ενώ τα πολύφωτα είναι φτιαγμένα από πράσινες μπουκάλες και οι κουρτίνες από φελλούς. Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι στο εργοστάσιο λειτουργεί μονάδα βιολογικού καθαρισμού.

Διάσημοι επισκέπτες

Όλα αυτά τα χρόνια η Αχάϊα Κλάους έχει γνωρίσει μεγάλες δόξες. Μερικές σημαντικές προσωπικότητες που επισκέφτηκαν το εργοστάσιο: ο Όθων φον Μπίσμαρκ, ο Φραντς Λιστ, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, η Μελίνα Μερκούρη, η αυτοκράτειρα Σίσσυ της Αυστρίας, ο στρατηγός Μοντγκόμερι, ο Αλέξανδρος Φλέμινγκ, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, ο Παύλος Κουντουριώτης, ο Αριστοτέλης Ωνάσης, ο Ομάρ Σαρίφ καθώς και οι Βασιλείς Γουσταύος Αδόλφος της Σουηδίας, Γεώργιος Α΄, Κωνσταντίνος Α΄, Γεώργιος Β΄ και οι βασίλισσες Αλεξάνδρα της Μεγάλης Βρετανίας, Λουίζα της Σουηδίας και οι βασίλισσες Όλγα και Σοφία της Ελλάδος καθώς και η πριγκίπισσα Μαρία Βοναπάρτη.

Η Μαυροδάφνη είναι το διασημότερο κρασί που παράγει η Αχάϊα Κλάους. Σύμφωνα με την παράδοση ο Κλάους ονόμασε έτσι αυτή την ποικιλία του κρασιού προς τιμήν της αρραβωνιαστικιάς του Δάφνης, μιας μελαχρινής όμορφης Ελληνίδας με μαύρα μάτια, η οποία πέθανε σε νεαρή ηλικία. Το κρασί παράγεται από μια ποικιλία κόκκινων σταφυλιών και στο τέλος της ωρίμανσής τους αποκτάνε ιδιαίτερα αρώματα όπως κεράσι, βανίλια αλλά και αποξηραμένων φρούτων (κυρίως σταφίδας

αλλά και σοκολάτας) και αποτελούν ιδανικούς επιδόρπιους οίνους. Η μαυροδάφνη είναι ιδιαίτερα γλυκό κρασί και κατά συνέπεια μπορεί εύκολα να προκαλέσει μέθη. Καταναλώνεται σε μεγάλες ποσότητες κατά τη διάρκεια του καρναβαλιού της Πάτρας.

ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΒΑΜΒΑΚΟΣ Α.Ε.

Το παλαιό βιομηχανικό συγκρότημα της Πειραϊκής Πατραϊκής βρίσκεται στις νότιες παρυφές των Πατρών, στη θέση «Κρύα» Ιτεών, υπεράνω της Ακτής Δυμαίων. Η Π. Π. είναι συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της κλωστούφαντουργίας στην Ελλάδα. Η εταιρεία ξεκίνησε το 1919 σαν προσωπική εταιρεία των Χρ. Κατσάμπα και Στ. Στράτου, με την επωνυμία «Πατραϊκή Εμποροβιομηχανική Εταιρεία». Με τα χρόνια αναπτύχθηκε και το 1932 συγχωνεύτηκε με την «Α.Ε. Πειραϊκών Επιχειρήσεων», δημιουργώντας την «Πειραϊκή Πατραϊκή Βάμβακος Α.Ε.».

Η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της εταιρείας δημιούργησαν την ανάγκη μεταστέγασης στα τέλη της δεκαετίας του '50 σε χώρο νότια της πόλης, στη Θέση «Κρύα» Ιτεών, με τη δημιουργία σύγχρονων μεγάλων εγκαταστάσεων που ολοκληρώθηκαν το 1965. Τα σύγχρονα κτήρια από οπλισμένο σκυρόδεμα στέγαζαν τα Κλωστήρια, τα Βαφεία, τα Υφαντήρια, τα Φινιριστήρια Υφασμάτων, αποθήκες και βοηθητικούς χώρους.

Από το 1984 αρχίζουν τα προβλήματα της εταιρείας και το 1992 σταματάει οριστικά η λειτουργία του εργοστασίου. Πρόσφατα αγοράστηκε από τον Οργανισμό Λιμένος Πατρών και αναμένει την αξιοποίησή του καθώς βρίσκεται απέναντι από το υπό κατασκευή νέο Λιμάνι.

ΒΕΣΟ (ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΕΛΑΙΩΝ ΣΑΠΟΥΝΙΩΝ & ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΝ)

Η ΒΕΣΟ αποτελείται από δύο συγκροτήματα που χωροθετούνται κατά μήκος της Ακτής Δυμαίων. Το ΒΕΣΟ Α" που οριοθετείται από τις οδούς Σμύρνης και Κυρίλλου Αρχ/που και το ΒΕΣΟ Β" σε αρκετή απόσταση, στη Θέση «Κρύα» Ιτεών. Η εταιρεία ΒΕΣΟ προέκυψε από την εταιρεία «Κ. Α. Αλεξόπουλος και Σία» που δραστηριοποιείτο στη περιοχή από τη δεκαετία του '20. Αρχικά ο Αλεξόπουλος με

οκτώ άλλους συνεταίρους συνέστησε τη βιομηχανία «Παλλάς Αθηνά» με αντικείμενο την παραγωγή ελαίων, πυρηνελαίων, σαπώνων, οίνων και οινοπνευμάτων με τις πρώτες του εγκαταστάσεις στη Θέση «Κρύα» Ιτεών.

Η Εταιρεία ΒΕΣΟ ιδρύθηκε το 1930 και συμπεριελάμβανε και τα δύο συγκροτήματα της Ακτής Δυμαίων, με παραγωγή προϊόντων που την οδήγησαν στη μεγαλύτερη ακμή της τις δεκαετίες του '60 και '70, κατά τις οποίες το εργατικό δυναμικό της έφτασε τους 700 εργαζόμενους. Τα οικονομικά προβλήματα οδήγησαν σε μειώσεις της παραγωγής και του προσωπικού και το 1985 διακόπηκε η λειτουργία της εταιρείας.

Σήμερα οι χώροι ανήκουν σε ιδιώτες και το συγκρότημα Α' που βρίσκεται πιο κοντά στον ιστό της πόλης έχει μετατραπεί σε πολυχώρο που φιλοξενεί δραστηριότητες εμπορίου, ψυχαγωγίας, εστίασης και εκδηλώσεων με τη δημιουργία ενός σύγχρονου κτιριακού συγκροτήματος στη Θέση των παλαιών δεξαμενών και των κτηρίων της τελευταίας οικοδομικής φάσης, ενώ έχουν διατηρηθεί τα αρχικά πολύ αξιόλογα ισόγεια και διώροφα πέτρινα κτήρια (πρώην αποθηκευτικοί χώροι και γραφεία της εταιρείας), που έχουν αξιοποιηθεί επιχειρηματικά.

Τα κτήρια του συγκροτήματος Β" αφού εγκαταλείφθηκαν στη φθορά του χρόνου έχουν κατεδαφιστεί.

ΜΥΛΟΙΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. Ε.

Το συγκρότημα των Μύλων Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στην αρκτική πλευρά του λιμανιού και οριοθετείται από τις οδούς Άστιγγος, Σανταρόζα, Οθώνος Αμαλίας και Νόρμαν.

Αρχικά η εταιρεία ιδρύθηκε το 1927 με έδρα τον Πειραιά αλλά εγκαταστάθηκε στην Πάτρα το 1936 αγοράζοντας τις εγκαταστάσεις της Αλευροβιομηχανίας «Κυλινδρόμυλοι Πατρών Χαράλαμπου Τριάντη»

Εκτός του ήδη υπάρχοντος δώροφου κτηρίου δεκαετίας του '30 (κατασκευασμένο και οπλισμένο με σκυρόδεμα, τυπικό δείγμα του μεσοπολεμικού ευρωπαϊκού μοντερνισμού που αναφέρθηκε σε προηγούμενες περιπτώσεις) την αμέσως επόμενη δεκαετία και δη το 1936 προστέθηκε ένα κτήριο ανάλογου ύψους

1.2 ΑΙΓΙΟ

ΑΝΩΝΥΜΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑΣ

Η Ανώνυμη Βιομηχανική Εταιρεία Χαρτοποιίας ιδρύθηκε το 1924 με έδρα τον Πειραιά. Το 1926 έλαβε άδεια ίδρυσης μονάδας στο Αίγιο, στη θέση Μυρτιά, λόγω των εδαφικών πλεονεκτημάτων που παρουσίαζε η τοποθεσία καθώς και της αφθονίας νερού. Από την ημερομηνία ίδρυσής της μέχρι τις αρχές του 1927 διήρκεσαν τα έργα οικοδόμησης και εγκατάστασης των μηχανημάτων, οπότε και άρχισε να λειτουργεί κανονικά το εργοστάσιο με δύο λέβητες, έναν ατμοστρόβιλο και δύο ατμοποιητικές μηχανές. Το 1933 αγοράζεται η τρίτη μηχανή ατμοποίησης χάρτου και το 1965 η τέταρτη και πλέον αξιόλογη μέχρι και σήμερα. Παράλληλα, το 1930 ιδρύεται και η Χαρτοβιομηχανία Αιγίου Α.Ε., η οποία συστεγάζεται με την Ανώνυμη Βιομηχανική Εταιρεία Χαρτοποιίας.

Έως το 1966, η Χαρτοποιία λειτουργούσε άριστα. Έκτοτε, άρχισαν να παρουσιάζονται τα προβλήματα. Το πλεονάζον προσωπικό, οι έριδες μεταξύ του ανώτερου προσωπικού στις οποίες ενέπλεξαν και το κατώτερο, η μη ανανέωση του μηχανολογικού εξοπλισμού και ο κακός συνδικαλισμός, είχαν ως αποτέλεσμα η Χαρτοποιία πρώτα να πουληθεί στο Λαδόπουλο (1966, όπως ήδη έχουμε αναφέρει),

μετά να περιέλθει στην Εθνική Τράπεζα και τέλος να παύσει να λειτουργεί οριστικά το 1986.

Πρόκειται για ένα κτιριακό συγκρότημα, το οποίο παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς τα κτίριά του χρονολογούνται από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '20, τα οποία όμως έχουν υποστεί φθορές από την εγκατάλειψη και τους σεισμούς του 1995.

Για το λόγο αυτό, ήδη από το 1997, το Τοπικό Αρχείο Αιγίου, στην προσπάθειά του να συλλέξει και να διασώσει το αρχαικό υλικό της Χαρτοποιίας κάτω από άθλιες κτιριακές και κλιματολογικές συνθήκες, ζήτησε από το Υπουργείο Πολιτισμού να χαρακτηρίσει διατηρητέα τουλάχιστον το λεβητοστάσιο-θερμαστήριο (μαζί με τη μηχανήματά τους) και τους κήπους.

Τελικά, το εργοστάσιο πουλήθηκε στο Δήμο Αιγίου και από το 2003 στεγάζεται σε ανακαινισμένο τμήμα του η σχολή Φυσικοθεραπείας του ΑΤΕΙ. Το υπόλοιπο συγκρότημα και οι ελεύθεροι χώροι που το περιβάλλουν, όμως, δεν έχουν αποκατασταθεί και επομένως δεν είναι δυνατή η αξιοποίησή τους, αν και οι προτάσεις σχετικά με αυτό το ζήτημα είναι ποικίλες (για παράδειγμα, έχει προταθεί η αναπαλαίωση και χρήση του ως βιομηχανικού μουσείου).

ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ.

Το συγκρότημα των σταφιδαποθηκών βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της παραλίας, κοντά στην ακτή και κάθετη προς αυτήν, στην αρχή της οδού Πausανίου. Τα κτήρια των σταφιδαποθηκών είναι επιμήκη διώροφα και είναι κτισμένα στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 2006 αιώνα, κατασκευασμένα με τοιχοποιία από πέτρα. Το γωνιακό κτήριο, που αρχίζει από την οδό Πausανίου, ξεχωρίζει από την οδοντωτή στέγη του, που διασπά τον όγκο του κτηρίου.

Μετά την παρακμή του εμπορίου της σταφίδας εγκαταλείφθηκαν με αποτέλεσμα να παραμείνουν αχρησιμοποίητα και να υποστούν πολλές φθορές, όπως μερικές καταρρεύσεις τοίχων και στέγης. Έχει κριθεί διατηρητέο από το ΥΠΕΧΩΔΕ και ανήκει σε ΟΤΑ. Έχουν γίνει ανακατασκευές και στερεώσεις των τοιχοποιιών, και απομένει να κατασκευαστούν νέες στέγες ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν

ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ ΔΡΟΥΛΙΑΣ

Οι σταφιδαποθήκες του Α. Δρούλια βρίσκονται στην ανατολική πλευρά της παραλιακής ζώνης, επί της οδού Πausανίου, κοντά στο Σιδηροδρομικό Σταθμό. Τα κτήρια των σταφιδαποθηκών είναι κτισμένο σε δύο φάσεις. Το παλαιότερο κτήριο είναι διώροφο πέτρινα κεραμοσκεπές του τέλους του 19ου με αρχές του 20ού αιώνα, ενώ τη δεκαετία του '30 προστέθηκε δίπλα σε αυτό ένα κτήριο κατασκευασμένο με σκελετό από οπλισμένο σκυρόδεμα, που ξεχωρίζει για το μοντερνιστικό του ύφος.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 η εταιρεία σταμάτησε τη λειτουργία της και τα κτήρια εγκαταλείφθηκαν με αποτέλεσμα να παραμείνουν αχρησιμοποίητα και να υποστούν πολλές φθορές από πυρκαγιά.

Τα υπάρχοντα κελύφη των κτηρίων αποτελούν κατάλοιπα της βιομηχανικής και αρχιτεκτονικής ιστορίας του Αιγίου και χρήζουν αποκατάστασης και αξιοποίησης

ΕΤΕΛ (ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ) ΑΙΓΙΟΥ

Το συγκρότημα της ΕΤΕΛ Α.Ε. βρίσκεται στην παραλία του Αιγίου, στη δυτική πλευρά του λιμανιού, στη Θέση Μυρτιά

Στις αρχές της δεκαετίας του '20 πρωτολειτούργησε η Ανώνυμη Βιομηχανική Εταιρεία Λιπαρών Ουσιών & Σαπουνιών «ΒΕΛΟΣ», επιλέγοντας να εγκατασταθεί στη συγκεκριμένη Θέση, Μυρτιά, χάριν των πλούσιων υπόγειων υδάτων.

Από το 1933 λειτουργεί με την επωνυμία ΕΤΕΛ Α.Ε. αποτελώντας μέρος της ομώνυμης εταιρείας που είχε έδρα την Ελευσίνα και δημιουργήθηκε από το Χαρίλαο Κανελλόπουλο.

Το εργοστάσιο επεξεργαζόταν πυρήνα και πυρηνέλαιο και παράγαγε σαπούνια και λιπαρές ουσίες. Τη δεκαετία του '80 σταμάτησε οριστικά τη λειτουργία του. Τα κτήρια έχουν προβλήματα λόγω των σεισμών του '95 και μερικά έχουν κατεδαφιστεί Διατηρούνται ακόμη τα παλαιά κτήρια της πρώτης φάσης, παράλληλα με το δρόμο και ένα από τα μεταγενέστερα πολυώροφα, από οπλισμένο σκυρόδεμα, που έχουν ανάγκη αποκατάστασης και ανάπλασης μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο, ώστε να αξιοποιηθούν

1.3 ΑΓΡΙΝΙΟ

ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ

Η ιστορία της πόλης του Αγρινίου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον καπνό. Τα κτήρια των καπναποθηκών είναι χώροι που έχουν σαφώς ιστορική, αρχιτεκτονική και πολιτιστική αξία για την πόλη. Αποτελούν δε, σημεία αναφοράς στον πολεοδομικό της χάρτη.

Η πόλη του Αγρινίου άρχισε να αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς, ιδιαίτερα μετά τα τέλη του 19^{ου}- αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν άρχισε να στρέφεται μαζικά στην καλλιέργεια του καπνού. Χτίστηκαν τεράστιες αποθήκες και εργοστάσια επεξεργασίας του καπνού, μεταξύ των οποίων και αυτό της οικογένειας Παπαστράτου. Συγκεκριμένα, ο μεγαλύτερος γιος της οικογένειας, ο Ευάγγελος Παπαστράτος ασχολήθηκε με το εμπόριο του καπνού στις αρχές του 20ού αιώνα και έφτιαξε την πρώτη του εταιρεία "Παπαστράτος & Αυγερινός". Το 1924 έως το 1926 χτίστηκαν οι μεγάλες αποθήκες καπνού στο Αγρίνιο (διατηρητέες σήμερα) και αργότερα έγιναν και άλλες αποθήκες και εργοστάσια και στον Πειραιά. Η εταιρεία της οικογένειας έγινε η σημαντικότερη βιομηχανία τσιγάρων της χώρας και έκανε γνωστό τον καπνό του Αγρινίου και στο εξωτερικό.

Φαίνεται, μάλιστα, ότι η μορφή των χώρων καπνεργασίας του Αγρινίου ακολουθούσε απολύτως τη λειτουργία τους. Καθώς χρειάζονταν φως στην επεξεργασία και σκιά στην αποθήκευση, αρχιτεκτονικά οι αποθήκες εξασφάλιζαν

φως ψηλά και σκιά χαμηλά. Ως συνέπεια, στον πρώτο όροφο στιβάζονταν τα ανεπεξέργαστα καπνά πάνω σε ξύλινα τελάρα, γνωστά ως κρεβαταριές, ώστε τα καπνόφυλλα να αερίζονται και να προστατεύονται από το σάπισμα. Περιμετρικά υπήρχαν ανοίγματα που εξασφάλιζαν τον αερισμό του χώρου, ήταν όμως μικρά, για να περιορίζουν το φωτισμό. Στο δεύτερο όροφο γινόταν η επεξεργασία. Συμμετρικά με τον πρώτο όροφο φτιάχονταν παράθυρα περιμετρικά, με μεγαλύτερο όμως άνοιγμα, για να εξασφαλίζουν περισσότερο φως.

Το εσωτερικό των καπνομάγαζων ήταν ενιαίο και οι στέγες ξύλινες τετράριχτες και καλύπτονταν από βυζαντινά κεραμίδια. Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό όλων των κτηρίων αυτών είναι ότι διέθεταν μόνο μια πόρτα κι αυτή με σχετικά μικρό άνοιγμα, αν σκεφτεί κανείς ότι επρόκειτο για δημόσια κτήρια βιομηχανικού χαρακτήρα.

Το συγκεκριμένο συγκρότημα αποτελείται από το κυρίως τριώροφο κεραμοσκεπές κτήριο των αποθηκών, που εκτείνεται κατά της οδού Δεληγιώργη και ένα μικρότερο διώροφο, που στέγαζε τις διοικητικές υπηρεσίες της εταιρείας, με όψη επί της πλατείας Συντριβανίου.

Τα κτήρια αυτά, τα οποία ανήκαν στην οικογένεια Παπαστράτου και **κρίθηκαν διατηρητέα** από το Υπουργείο Πολιτισμού, καθώς αποτελούν αξιόλογα δείγματα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με μεγάλες δυνατότητες αξιοποίησης. Τελικά, το κτίσμα εσώθη και **εδωρήθη** από την οικογένεια Παπαστράτου στο Δήμο Αργινίου μαζί με το νεότερο παραπλεύρως κτίσμα, το **2004**.

Από το 2005 στο ενιαίο κτήριο των πρώην Καπναποθηκών μεταφέρθηκαν όλες οι δραστηριότητες του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Αργινίου και της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής ανάπτυξης, με σκοπό την καλύτερη λειτουργικότητα αφενός των υπηρεσιών και αφετέρου η εξοικονόμηση πόρων προς όφελος του Δήμου Αργινίου, αφού το κτήριο πλέον ανήκει στη δικαιοδοσία του Δήμου Αργινίου. Εξάλλου, το κτήριο, πέρα από την ιστορική του αξία έχει και συμβολική, καθώς αποτελεί το τελευταίο περιουσιακό στοιχείο των Αφών Παπαστράτου, των ευεργετών της πόλης του Αργινίου.

ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΗ ΑΦΩΝ ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ

Το κτήριο των καπναποθηκών των αδελφών Παπαπέτρου βρίσκεται επί της οδού Κ. Παλαμά. Οι Αναστάσιος, Χρήστος και Ιωάννης Παπαπέτρου, την πενταετία 1925-30 έκτισαν μία από τις μεγαλύτερες καπναποθήκες, που συνδέονταν μάλιστα μέσω παράκαμψης με το σιδηροδρομικό δίκτυο.

Το κτήριο είναι πέτρινο τετραώροφο με υπόγειο, κεραμοσκεπές, με αυστηρή συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων και μορφολογία που παραπέμπει στο ύφος της Άρτ Ντεκό. Ξεχωρίζει για τις επιβλητικές του διαστάσεις, καθώς το μήκος του κτηρίου φτάνει τα 67 μέτρα και το πλάτος του τα 37. Παρόλα αυτά μετά τη συρρίκνωση του καπνεμπορίου το κτήριο έμεινε για δεκαετίες αχρησιμοποίητο.

Σήμερα ανήκει σε ιδιώτη και έχει κριθεί διατηρητέο από το ΥΠΠΟ καθώς αποτελεί ξεχωριστό αρχιτεκτονικό μνημείο το οποίο κατά την άποψη των αρμοδίων χρήζει ανακαίνισης και αξιοποίησης

ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΗ ΑΒΑΡΙΚΟΥ

Το κτήριο της καπναποθήκης των Αδελφών Ηλιού βρίσκεται στην οδό Μεσολογγίου αρ. 17, Οι καπναποθήκες κτίστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '30 και αποτελούν τυπικό δείγμα κτηρίου για αυτήν τη χρήση.

Είναι ορθογώνιο πέτρινο κτήριο, με τρεις ορόφους και υπερώο, με αυστηρότητα στη μορφολογία των όψεων, που χαρακτηρίζονται από λιτότητα και συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων.

Το κτήριο ανήκει σε ιδιώτη και παραμένει αχρησιμοποίητο για δεκαετίες. Τα κτιριολογικά του χαρακτηριστικά και η θέση του κάνουν αναγκαία την ανακαίνιση και την αξιοποίησή του.

1.4 ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΠΝΟΥ

Οι πληροφορίες που έχουμε στη διάθεσή μας για τις αποθήκες αυτές, είναι περιορισμένες σε σχέση με τα υπόλοιπα βιομηχανικά κτήρια τα οποία αναφέραμε και τα οποία διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας των περιοχών εγκατάστασης και ίδρυσής τους.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα κτιριακό συγκρότημα, το οποίο βρίσκεται επί της οδού Ναυπάκτου. Είναι μεταγενέστερο από τα υπόλοιπα, καθώς χτίστηκε κατά τη **δεκαετία του 1950**. Δεν παύει, όμως, να αποτελεί ένα τυπικό δείγμα της αρχιτεκτονικής των κτηρίων της εποχής, με λιτή και αυστηρή δομή και μορφολογία. Αποτελείται από δύο συνεχόμενα κτήρια, το πρώτο εκ των οποίων είναι ισόγειο και το δεύτερο τριώροφο.

Σήμερα, **τα κτήρια ανήκουν στην Αγροτική Τράπεζα, αλλά παραμένουν αχρησιμοποίητα**. Οι προτάσεις για τη μελλοντική αξιοποίησή τους είναι πολλές, αλλά προς το παρόν **το κτήριο παραμένει ανεκμετάλλευτο**. Ο κόσμος του Μεσολογγίου, βέβαια, ελπίζει ότι ο χώρος αυτός θα αποτελέσει το χώρο στέγασης του 5^{ου} τμήματος του Πανεπιστημίου, το οποίο αναμένεται να ιδρυθεί στο Μεσολόγγι και θα έχει ως γνωστικό αντικείμενο την «Αγγλική Γλώσσα και Φιλελληνισμό».

«ΕΥΗΝΟΣ» ΕΜΠΟΡΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Ε.Π.Ε

Το συγκρότημα των κτηρίων της εταιρείας «ΕΥΗΝΟΣ» βρίσκεται στην είσοδο της πόλης του Μεσολογγίου επί της οδού Λαζάρου.

Η εμποροβιομηχανική εταιρεία είχε έδρα στην Πάτρα και στο Μεσολόγγι και λειτουργούσε ως ελαιοτριβείο και παγοποιείο-ψυγείο, στεγασμένα σε δύο συνεχόμενα πέτρινα κεραμοσκεπή κτήρια, ένα ισόγειο και ένα διώροφο, κατασκευασμένο τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Παρουσίαζαν δραστηριότητα μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας 80, ενώ την σημερινή εποχή στα ίδια κτήρια στεγάζεται ιδιωτική εμπορική επιχείρηση.

ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Η Ηλεκτρική Εταιρεία του Δήμου ιδρύθηκε από τον Δήμαρχο Χρήστο Γ. Ευαγγελάτο και λειτούργησε κατά την περίοδο 1927-1958.

Το κεντρικό κτήριο της Εταιρείας είναι τετράγωνη κατασκευή από λιθοδομή, στεγασμένο με τετράριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Όταν έπαψε να έχει τη χρήση για την οποία κατασκευάστηκε αποτέλεσε αποθηκευτικό χώρο και σήμερα στεγάζει συνεργεία του Δήμου στον οποίο ανήκει.

1.5 ΠΥΡΓΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΙΝΩΝ & ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΝ (ΕΕΟΟ)

Το συγκρότημα των παλαιών εγκαταστάσεων της ΕΕΟΟ βρίσκονται κατά μήκος της οδού Επαμεινώντα Χαρίλαου, στη βορειοδυτική πλευρά του Σιδηροδρομικού Σταθμού, παραπλεύρως των σταφιδαποθηκών του ΑΣΟ.

Το εργοστάσιο της ΕΕΟΟ του Πύργου είναι ένα από τα πολλά που δημιούργησε η εταιρεία υπό την καθοδήγηση του Επαμεινώντα Χαρίλαου, στις αρχές του 20ού αιώνα.

Δραστηριοποιήθηκε στην παραγωγή οινοπνεύματος, κρασιών και αποσταγμάτων μέχρι τη διακοπή της λειτουργίας του τη δεκαετία του '50. Κατόπιν περιήλθε στην ιδιοκτησία της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών και σήμερα διασώζονται πολλά από τα πιο πρόσφατα κτήρια του, ενώ διακρίνονται και πολλά κατάλοιπα κτηρίων των αρχών του αιώνα.

Τα υπάρχοντα κτήρια, πέτρινα και από οπλισμένο σκυρόδεμα, μαζί με τον μεγάλο περιβάλλοντα χώρο, χρήζουν ανακαίνισης και ανάπλασης, για να αξιοποιηθούν σε νέες χρήσεις.

ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ & ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ ΑΣΟ

Το συγκρότημα του σταφιδεργοστασίου αποτελείται από δύο διώροφα κεντρικά κτήρια τα οποία πλαισιώνονται από άλλα ισόγεια με δύρριχτες στέγες, διατεταγμένα περιμετρικά στο οικοδομικό τετράγωνο.

Είναι κτήρια της δεκαετίας του '20 και λειτούργησαν σαν χώροι επεξεργασίας και συσκευασίας σταφιδόκαρπου. Το διάδροφο δε κτήριο επί της οδού Ζαΐμη είχε τη χρήση γραφείων και διοικητικών υπηρεσιών. Μετά την παύση της λειτουργίας του παραχωρήθηκε στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας.

Στις αρχές του 2000 φιλοξένησε για λίγο πολιτιστικές εκδηλώσεις και από τότε παραμένει ανενεργό χρίζοντας αποκατάστασης και αξιοποίησης δεδομένου του αρχιτεκτονικού του χαρακτήρα και μεγέθους, αλλά και της θέσης στον πολεοδομικό ιστό της πόλης.

Από την άλλη το συγκρότημα των σταφίδαποθικών του ΑΣΟ βρίσκεται κατά μήκος της οδού Επαμεινώντα Χαρίλαου, στη βορειοδυτική πλευρά του Σιδηροδρομικού Σταθμού, κτίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '20 και αποτελείται από συνεχόμενα ισόγεια κτήρια με επάλληλες δίρριχτες κεραμοσκεπείς στέγες. Λειτούργησαν ως χώροι αποθήκευσης σταφιδόκαρπου και τις τελευταίες δεκαετίες παραμένουν αχρησιμοποίητοι.

Σήμερα είναι στην ιδιοκτησία του Σ.Κ.Θ.Σ Α.Σ.Ε και αποτελούν τυπικό αρχιτεκτονικό δείγμα κτηρίων αυτού του είδους με ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω του μεγέθους και της Θέσης τους στον πολεοδομικό ιστό της πόλης, χρίζοντας ανακαίνισης και επανάχρησης.

ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΕΙΟ – ΧΥΤΗΡΙΟ ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Το κτήριο του παλαιού μηχανουργείου-χυτηρίου θεοχάρη βρίσκεται στο οικοδομικό τετράγωνο που οριοθετείται από τις οδούς Δεληγιάννη, Εθνικής Αντιστάσεως και Υψηλάντη, με μέτωπο επί της οδού Δεληγιάννη.

Η λειτουργία του μηχανουργείου ξεκίνησε την πρώτη δεκαετία του 2006 αιώνα και αποτελεί το σημαντικότερο στο είδος του για την περιοχή του Πύργου, καθώς ανάμεσα στα άλλα εξαρτήματα και μηχανισμούς κατασκεύαζε και Ελαιουργικά Μηχανήματα που εξάγονταν και εκτός Ελλάδος, ενώ η εταιρεία έχει πάρει και Χρυσό Βραβείο στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης το 1932.

Το κτήριο είναι πέτρινο ενώ στο πίσω μέρος του (εσωτερικά του οικοδομικού τετραγώνου), διακρίνεται ακόμη η τετράγωνη υψικάμινος, κατασκευασμένη από συμπαγή τούβλα.

Σήμερα τμήμα του κτηρίου που ανήκει σε ιδιώτη δεν χρησιμοποιείται ενώ το υπόλοιπο στεγάζει επιχείρηση αλουμινοκατασκευών.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΖΥΜΑΡΙΚΩΝ «ΔΗΜΗΤΡΑ»

Το κτήριο του παλαιού Εργοστασίου Ζυμαρικών «ΔΗΜΗΤΡΑ» βρίσκεται την οδό Υψηλάντη, απέναντι από το Σιδηροδρομικό Σταθμό.

Ανέκαθεν αποτελούσε παράρτημα της ομώνυμης Αλευροποιίας και κάλυπτε τον τομέα της παραγωγής ζυμαρικών. Το κεντρικό κτήριο επί της οδού Υψηλάντη είναι διώροφο πέτρινο της δεκαετίας του '20, με τετράριχτη κεραμοσκεπή στέγη, συμμετρικά διατεταγμένα ανοίγματα και μορφολογία που παραπέμπει στον όψιμο νεοκλασικισμό των αρχών του 2006 αιώνα.

Στο πίσω μέρος βρίσκεται κτήριο ανάλογης μορφολογίας σαν συνέχεια του κυρίως κτηρίου. Στο παλαιό εργοστάσιο που ανήκει σε ιδιώτη σήμερα στεγάζεται επιχείρηση νυχτερινής διασκέδασης, ενώ είναι εμφανές ότι στο σύνολό του χρειάζεται συστηματική αποκατάσταση ώστε να είναι αξιοποιήσιμο στο σύνολό του.

1.6 ΚΑΛΑΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Στη νεώτερη ιστορία της η Καλαμάτα πρωταγωνιστεί στην Πελοπόννησο, μαζί με την Πάτρα, ως οι πρώτοι βιομηχανικοί πόλοι. Τη σημερινή οικιστική της ανάπτυξη και μορφή έχει αποκτήσει ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, όταν ξεκινούσε δυναμικά την παρουσία της στη βιομηχανία και το εξαγωγικό εμπόριο. Τα μεσσηνιακά προϊόντα σύκα, σταφίδα, λάδι και μετάξι, τα οποία με τη μεγάλη και σταθερή τους ζήτηση στις αγορές του εξωτερικού τονώνουν και σταθεροποιούν την τοπική οικονομία κατά το 19ο αι., αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία στηρίζονται οι πρώτες βιομηχανικές απόπειρες. Το πέρασμα δηλαδή από τον πρωτογενή στο δευτερογενή τομέα βασίζεται στους ίδιους γεωργικούς πόρους, που ευδοκιμούν στη μεσσηνιακή γη. Από το μέσο του 19ου αι. κ.ε. η πόλη της Καλαμάτας και η ευρύτερη περιοχή της αναπτύσσουν πλήθος βιοτεχνικών επιχειρήσεων, μερικές από τις οποίες εξελίσσονται αργότερα σε βιομηχανίες.

Η ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα, προικίζει την πόλη με υποδομές που καθορίζουν τη μέχρι σήμερα πολεοδομική μορφή της. Αποκτά πολεοδομικό σχέδιο το 1860 για το συνοικισμό της παραλίας Νέαι Καλάμαι και το 1867 αποκτά σχέδιο για όλη την πόλη, με έμφαση στο εμπορικό κέντρο όπου δημιουργούνται τοξωτές στοές κατά τα δυτικά πρότυπα.

Νωρίς, από το 1890, αποκτά σιδηρόδρομο ο οποίος σχεδιάζεται σε πολλά σημεία έτσι ώστε να εξυπηρετεί τη βιομηχανία. Το 1910 αποκτά γραμμή τραμ, ενώ η ανάπτυξη της βιομηχανικής κίνησης αποτυπώνεται στις υποδομές και την κίνηση του λιμανιού το οποίο ιδρύεται το 1882 σε σχέδια του μηχανικού Pascal. Πριν την κατασκευή του λιμένα της Καλαμάτας οι εισαγωγές πρώτων υλών και εξαγωγές προϊόντων εξυπηρετούνται στον Αλμυρό και στο ποταμίσιο λιμάνι της γειτονικής Μεσσήνης στις εκβολές του Παμίσου.

Οι βιομηχανίες που αναφέρονται ως εύρωστες είναι μεταξουργεία, ελαιουργεία, σαπωνοποιεία, παγοποιεία, οινοπνευματοποιεία και ποτοποιεία, κονσερβοποιεία, βυρσοδεψεία, ασβεστοποιεία, αλευρόμυλοι - κυλινδρόμυλοι, καρφοβελονοποιεία και καπνοβιομηχανίες. Οι πρωτοβιομηχανίες αυτές είναι συγκεντρωμένες στις εκβολές του Νέδοντα και το Λιμάνι, στις γειτονιές Ποταμιά και Ανάληση (Παλιά Ντουάνα). Το νερό του ποταμού είναι απαραίτητο για τη λειτουργία των εργοστασίων και το Λιμάνι γρήγορα μεταμορφώνεται σε κόμβο επικοινωνιών.

Επίσης στην περιοχή της Μεσσήνης υπάρχει ικανός αριθμός βιοτεχνιών και προβιομηχανικών εγκαταστάσεων, όπως βυρσοδεψεία και μεταξουργεία, με πιο χαρακτηριστικούς τους ορυζώνες (καλλιεργούνται 3000 στρέμματα) και τους ορυζόμυλους.

Τα σημαντικότερα βιομηχανικά κτήρια στην πόλη ήταν το μεταξουργείο του Στασινόπουλου (1882, ατμοκίνητο με 160 εργάτριες), το εργοστάσιο (μεταξοϋφαντουργείο) του Αρ. Χριστόπουλου στην οδό Αρτέμιδος, το ελαιουργείο - σαπωνοποιείο Λιναρδάκη - Στρούμπου(1909), το παγοποιείο Λιναρδάκη, η Ηλεκτρική Εταιρεία συστήματος Θόμσον - Χούστον, το «οινοπνευματοποιείον Ζαν και Ρως», ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός, η Συκική, η Καπνοβιομηχανία Καρέλια (1888), ο κυλινδρόμυλος Φεραδούρος -Αποστολάκης (1928) και οι κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας Ευαγγελίστρια (1926) και μικρότερης σημασίας κτήρια αλλά όχι μικρότερης σημασίας επιχειρήσεις, όπως η οινοπνευματοποιεία Στεφανούρη, το ποτοποιείο Καλλικούνη (1850) και πολλά άλλα. Όσο για τα

μεταξουργεία αναφέρονται δεκάδες μικρές και μεγαλύτερες μονάδες, με τη Μονή Καλογραιών να πρωτοστατεί σε μεγέθη παραγωγής και ποιότητες.

Η Καλαμάτα σήμερα είναι μια πόλη 50.000 κατοίκων που είχε την τύχη να προικιστεί με ένα Μοντέρνο Πολεοδομικό Σχέδιο μετά τους σεισμούς του 1986. Για το σχέδιο αυτό και την πετυχημένη εφαρμογή του, για την οργάνωση και την πολεοδομική ανάπτυξη βραβεύτηκε το 1991 με το Ευρωπαϊκό Βραβείο Αστικού και Περιφερειακού Σχεδιασμού. Η πρωτοποριακή επιτυχημένη ιδέα στο σχέδιο αυτό ήταν η ένταξη μεγάλων ελεύθερων χώρων μέσα στον ιστό για κοινωφελείς εξυπηρετήσεις, και η αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου με αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου, με κήρυξη και επανάχρηση δεκάδων σημαντικών ιστορικά και αρχιτεκτονικά κτηρίων, με τη δημιουργία του θεματικού πάρκου των σιδηροδρόμων μέσα στην πόλη.

Από το πετυχημένο αυτό σχέδιο ανάπλασης της σεισμόπληκτης πόλης εξαιρέθηκαν τα μεγάλα βιομηχανικά κτήρια, των οποίων το κτιριακό απόθεμα ήταν σημαντικό σε μέγεθος για την κλίμακα της πόλης. Ένα ένα τα συγκροτήματα που με κόπο και δυσκολίες στήθηκαν και λειτούργησαν αφέθηκαν αμήχανα στην αρχή, με μια ελπίδα επαναλειτουργίας, για να φθαρούν ανεπανόρθωτα και στη συντριπτική τους πλειοψηφία να κατεδαφιστούν.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ευαισθητοποιημένη γενικότερα σε θέματα πολιτισμού και πολιτιστικής κληρονομιάς, τήρησε απέναντι στη σημαντικότερη αυτή πτυχή της ιστορίας της αμφιταλαντευόμενη στάση. Ανέκτησε και αξιοποίησε για παράδειγμα ένα τμήμα του κτηρίου της Ηλεκτρικής Εταιρείας για να στεγάσει το Δημοτικό Θέατρο, όμως δεν μπόρεσε να αναστηλώσει και να αποδώσει χρήση στο υπόλοιπο.

Σήμερα από τα μεγάλα εργοστάσια σώζονται το παλαιό εργοστάσιο Καρέλια, και οι δύο Κυλινδρόμυλοι, ο Φεραδούρος – Αποστολάκης, που στεγάζει το εμπορικό ΕΝΑ και η Ευαγγελίστρια.

Ορισμένα από τα μικρότερα προβιομηχανικά κτήρια αναστηλώθηκαν και απέκτησαν νέες χρήσεις, όπως το ποτοποιείο του Καλλικούνη στο κέντρο της πόλης και το κτήριο του ΑΣΟ στο Λιμάνι. Έτσι λοιπόν σήμερα μπορούμε ουσιαστικά να διαπραγματευτούμε μόνο το μέλλον των Κυλινδρόμυλων Ευαγγελίστρια, εφόσον η Καπνοβιομηχανία Καρέλια, που είναι και η μόνη επιβιώσασα εύρωστη βιομηχανία κρατά το παλαιό της κτήριο κλειστό, με άγνωστο προορισμό.

ΟΙ ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑ Α.Ε.

Ιστορικό

Η περιγραφή που ακολουθεί βασίζεται κατά μεγάλο ποσοστό στην αρχαιακή έρευνα που πραγματοποίησαν η κ. Αναστασία Μηλίτση – Νίκα και η κ. Χρ. Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, στα ΓΑΚ Μεσσηνίας. (Αναστασία Μηλίτση – Νίκα και Χρ. Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας «Ευαγγελίστρια» Α.Ε., ΓΑΚ Ν. Μεσσηνίας, Καλαμάτα 2002) Ο Κυλινδρόμυλος ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑ ιδρύθηκε ως επιχείρηση το 1925. Στην πόλη υπήρχε ήδη από το 1919 ο αλευρόμυλος «Φεραδούρος – Αποστολάκης», με ένα μεγάλο ακίνητο στην καρδιά της πόλης. Λειτουργούσαν και άλλοι μικρότεροι μύλοι σιτηρών και γενικά στην πόλη υπήρχε μια παράδοση στη συγκεκριμένη παραγωγή.

Παράλληλα, με την έλευση των προσφύγων το 1922, ένα νέο κίνητρο δόθηκε στη βιομηχανία της περιοχής καθώς υπήρχε φθηνή προσφορά εργασίας. Είναι γνωστό ότι οι μικρασιάτες πρόσφυγες συνέβαλαν και με την εργατική τους δύναμη και με την τεχνογνωσία στην ανάπτυξη της μεσσηνιακής βιομηχανίας, όπως και στις άλλες περιοχές που εγκαταστάθηκαν.

Τον Ιανουάριο του 1925 ο Γεώργιος Παπαδόπουλος αγόρασε και συνένωσε πέντε οικόπεδα με εργαστήριο επάνω στο λιμάνι της Καλαμάτας (1). Το ακίνητο μεταβιβάστηκε στη νεοσύστατη εταιρεία «Στασινόπουλος-Παπαδόπουλος». Αμέσως μετά, το Φεβρουάριο, αγοράστηκε το γειτονικό οικόπεδο ιδιοκτησίας Ι. Π. Δραγώνα (1α). Το πρώτο τετραόροφο κτήριο του μύλου κτίστηκε αμέσως, και έως το Δεκέμβριο του 1925 μπήκε σε λειτουργία. Εκεί εγκαταστάθηκαν το Α και το Β αλεστικό συγκρότημα BUHLER. Το Φεβρουάριο του επόμενου έτους μεταβιβάστηκε στην Ανώνυμη πλέον Εταιρεία Ευαγγελίστρια, που ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 1925 το παράπλευρο οικόπεδο 2 (ιδιοκτησίας Παπαναργύρου), ενώ το 3 που ήταν μια κομψή κατοικία με εργαστήριο και κλίβανο, ιδιοκτ. Δ. και Ι. Δραγώνα αποκτήθηκε τον Απρίλιο του 1926. Το οικόπεδο 5, αποκτήθηκε σταδιακά στο διάστημα από το 1926 έως το 1930, το 1929 αποκτήθηκε το οικόπεδο Μπενάκη και το Μάιο του 1930 η γωνιακή αποθήκη του Ξωζάκου. Ανάμεσα από τα οικόπεδα 1α και 2 υπάρχει μια ιδιωτική οδός, που σύμφωνα με τον ΓΟΚ, «περιήλθε στους παρόδιους». Εκεί κτίστηκε το τετραόροφο κτήριο όπου το 1928 αγοράστηκε και εγκαταστάθηκε το Γ αλεστικό συγκρότημα BUHLER. Μεταξύ αυτού και του πενταόροφου παραλιακού μύλου σχεδιάστηκε ένα passage. Επάνω από αυτό επεκτάθηκε το κτήριο και

προστέθηκαν «αποχωρητήρια και ουρητήρια δια τας ανάγκας του προσωπικού», με σχέδια του μηχανικού Αργυρόπουλου. Μέχρι το 1930 η εταιρεία αποκτούσε κι άλλα οικόπεδα σε παράπλευρα οικοδομικά τετράγωνα για τις ανάγκες της, τα οποία χρησιμοποίησε ως αποθήκες και σιλό.

Εν τω μεταξύ κατασκευάζονται ήδη από το 1933 υπόγειες σήραγγες μεταφοράς σίτου με μηχανήματα απορροφήσεως κάτω από την προκουμαία, οι οποίες συνέχισαν να επεκτείνονται έως τη δεκαετία του 1970. Έτσι κι αλλιώς η συνεργασία της Εταιρείας με τη Λιμενική Επιτροπή ήταν πάντα στενή, χωρίς να λείπουν οι δυσαρέσκεις εκ μέρους της εταιρείας για τα υψηλά τέλη που τους επιβάλλει το Λιμενικό Ταμείο για τη χρήση της προκουμαίας. Παράλληλα αναπτυσσόταν και ο αλευρόμυλος «Φεραδούρος – Αποστολάκης», ο οποίος αποκτά νέο κτήριο το 1928 σε ένα «πρώην μωρεοπερίβολο και νυν οικότοπο» τρία στρέμματα περίπου, που προκύπτει πάλι από συνένωση 6-7 μικρότερων ιδιοκτησιών. Το κτήριο είναι πενταόροφο και η στατική του μελέτη έχει υπογραφή Λ. Μπόμπολα και Σία και χρονολογία 1928.

Το 1931, οικοδομήθηκε και μία αποθήκη, ενώ το ίδιο έτος η εταιρεία έκανε τις απαραίτητες ενέργειες για την παράκαμψη της σιδηροδρομικής γραμμής για να εξυπηρετηθεί το εργοστάσιο. Από το 1934 ξεκίνησαν οι εργασίες συγχώνευσης των δύο μύλων. Έκτοτε αποτελούν μία ενιαία Ανώνυμη Εταιρεία, με δύο κτιριακά συγκροτήματα, τον Επάνω ή Χερσαίο μύλο ή Φεραδούρος – Αποστολάκης και τον Κάτω ή Επιλιμένιο ή Μεγάλο ή Ευαγγελίστρια.

Την ίδια χρονιά η «Ευαγγελίστρια» μετατρέπεται σε θέατρο διεκδικήσεων στα τραγικά γεγονότα του Λιμενεργατικού ζητήματος στην Καλαμάτα. Οι φορτοεκφορτωτές του λιμανιού βλέποντας να χάνουν τη δουλειά τους με τα νέα απορροφητικά μηχανήματα, ζήτησαν εφ' άπαξ αποζημίωση την οποία η Εταιρεία αρνήθηκε και αποφάσισε να τους αποζημιώνει με τον τόννο. Η ένταση στις συνεννοήσεις και διεκδικήσεις εκ μέρους των δύο πλευρών κορυφώθηκε το Μάιο του 1934, οπότε και έχασαν τη ζωή τους 9 άτομα.

Το 1939 κατασκευάστηκε «καταφύγιο κατά του εναερίου κινδύνου» και ο μύλος λειτουργούσε έως τους βομβαρδισμούς της Καλαμάτας τον Απρίλιο 1941. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής από το 1941 έως 1944 το εργοστάσιο επιτάχθηκε από τους Ιταλούς και τότε υπέστη μεγάλες ζημιές, λεηλατήσεις και καταστροφές στα μηχανήματα..

Μετά τον πόλεμο και με το σχέδιο Μάρσαλ επισκευάστηκε και ξαναλειτούργησε «υπό το καθεστώς κρατικής επίταξης». Η πορεία της επιχείρησης έκτοτε ήταν εξαιρετικά δύσκολη κυρίως εξ αιτίας του μεγάλου ανταγωνισμού των μύλων του Πειραιά και του κρατικού παρεμβατισμού. Το ιστορικό της επιχείρησης όπως έχει καταγραφεί μέσω των Πρακτικών του Δ. Συμβουλίου της εταιρείας, από τις ερευνήτριες που προανέφερα ,αποδεικνύει τον καίριο ρόλο που έπαιξαν οι κυλινδρόμυλοι τις δύσκολες δεκαετίες του 40 και του 50 προσφέροντας ουσιαστικά κοινωνικό έργο στην πόλη. Εν τω μεταξύ, τόσο η οικονομική δυσπραγία της εποχής όσο και η ανάγκη επένδυσης εκ νέου κεφαλαίων για την ανανέωση των μηχανημάτων μείωναν διαρκώς το όφελος και την ευρωστία της επιχείρησης. Μόνο μια μικρή ανάκαμψη διαφάνηκε κατά τη δεκαετία του 70 με ένα άνοιγμα στις εξαγωγές αλεύρων.

Το μέλλον της εταιρείας ήταν δυστυχώς μικρό, παρά το ότι κατά το αισιόδοξο έτος 1977 είχε ανανεωθεί η διάρκεια λειτουργίας για 50 ακόμη χρόνια. Η αρχή του τέλους διαφάνηκε με τους σεισμούς του 1986, οπότε και διακόπηκε απότομα η λειτουργία του, απολύθηκε το προσωπικό και οι Τεχνικές Υπηρεσίες του Νομού το χαρακτήρισαν επικίνδυνο. Ουσιαστικά όμως, το κόστος επισκευών και επαναλειτουργίας με μηχανήματα νέας γενιάς ήταν απαγορευτικό, κυρίως γιατί δεν διαφαινόταν στην αγορά αντίστοιχο κέρδος. Η πολιτεία στην περίπτωση της Καλαμάτας ενίσχυσε με υποδειγματικό τρόπο τους σεισμόπληκτους και προίκισε την πόλη με πολεοδομικό σχέδιο, δεν επιφύλαξε όμως την ίδια μεταχείριση για τη βιομηχανία. Το εργοστάσιο και τα ακίνητά του αγοράστηκαν με πλειστηριασμό το 1991. Σύμφωνα με το νέο ιδιοκτήτη, ο αρχικός σκοπός της αγοράς ήταν η επαναλειτουργία του εργοστασίου, κρίθηκε όμως ασύμφορη και αφήθηκε κλειστό σε αχρηστία επί 20 και πλέον χρόνια.

Στις μνήμες των Καλαματιανών το συγκρότημα της Ευαγγελίστριας είναι σημαντικό ιστορικά, καθώς συνδέεται με τη ζωή πολλών οικογενειών για περίπου ένα αιώνα. Οι ίδιοι επιθυμούν τη διατήρησή του, ειδικότερα μετά την εξαφάνιση και των τελευταίων μεγάλων βιομηχανιών. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση επιθυμεί την αναμόρφωση όλης της περιοχής, την ανάκτηση του λιμανιού και τη μετατροπή του σε μαρίνα και αναμένει την πρώτη κίνηση από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Το συγκρότημα έχει επιφάνεια 12.000 τ.μ. Με ενέργειες του Δήμου, ζητήθηκε το 2002 η κήρυξή του από το ΥΠΠΟ. Σήμερα, πέντε χρόνια μετά, η κήρυξη δεν έχει

ολοκληρωθεί, προκαλώντας δυσφορία τόσο για τα διαφυγόντα κέρδη στην ιδιοκτήτρια εταιρεία, όσο και για τις επανειλημμένες λεηλατήσεις του κτηρίου και του εξοπλισμού του καθώς όσο παραμένει σε εγκατάλειψη αποτελεί εστία μυρίων κακών.

Το προς χαρακτηρισμό τμήμα έχει επιφάνεια περίπου 10.500 τ.μ. είναι κατανοητό ότι το κόστος αναστήλωσης θα υπερβεί τα 15 εκ. ευρώ. Η επιλογή της νέας χρήσης για το κολοσσιαίο σε μέγεθος συγκρότημα είναι σχεδόν μονόδρομος στην περίπτωση αυτή. Καθώς το κόστος αναστήλωσης είναι μεγάλο, ο ιδιώτης επενδυτής θα πρέπει να εξασφαλίσει υψηλές αποδόσεις στο κεφάλαιο που επενδύει ενώ η αναψυχή και ο τουρισμός είναι οι μόνες σημαντικά ανταποδοτικές χρήσεις.

Η κήρυξη ενός τέτοιου συγκροτήματος ως διατηρητέου σύμφωνα με τον αρχαιολογικό νόμο 3028/2002 θέτει ορισμένα ερωτηματικά. Τα κτήρια αυτά έχουν ιδιαιτερότητες, συνήθως υπέρβαση καθ' ύψος και κατά συντελεστή δόμησης, σε ορισμένα τμήματα δεν έχουν ανοίγματα, όπως στην περίπτωση του κυλινδρόμυλου, έχουν μεγάλα ύψη μεταξύ των ορόφων ή σε άλλες περιπτώσεις μικρά, εν πάσει περιπτώσει οι ιδιαιτερότητες αυτές που αποσκοπούσαν στη στέγαση των μηχανημάτων και της παραγωγικής διαδικασίας καθιστούν τα βιομηχανικά κτήρια δύσκολα στο χειρισμό και τη διαρρύθμιση για στέγαση άλλων χρήσεων και λειτουργιών.

Η σημερινή νομοθεσία, έτσι όπως έχει, οδηγεί τα συγκροτήματα αυτά σε έναν πολύ δύσκολο δρόμο. Αν τα κτήρια αυτά κηρυχθούν ιστορικά μνημεία από το ΥΠΠΟ, αντιμετωπίζονται, σύμφωνα με τον Ν . 3028/2002 όπως όλα ανεξαιρέτως τα υπόλοιπα ακίνητα μνημεία, ανεξαρτήτως χρήσεων. Εάν δεν επιτρέπεται κανενός είδους επέμβαση και προσαρμογή των χώρων και των όψεων στις νέες χρήσεις, τότε το κτήριο δύσκολα θα μπορέσει να καταστεί βιώσιμο και καταδικάζεται σε αργό θάνατο υποβαθμίζοντας με την ερειπωμένη παρουσία του όλη την γείτονα περιοχή. Αν η νέα χρήση δεν είναι ανταποδοτική, το κόστος επισκευής γίνεται απαγορευτικό. Το να μην υπαχθεί σε κανενός είδους θεσμική προστασία από την άλλη, σημαίνει ότι η διατήρησή του επαφίεται στην καλή θέληση και ευαισθησία των ιδιοκτητών, με αμφίβολο όμως αποτέλεσμα, καθώς έχει υψηλό κόστος χωρίς τη συμμετοχή του Δημοσίου.

1.7 ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Τα Ιωάννινα αποτελούν την πρωτεύουσα του νομού, μια πόλη με μακράιωνη ιστορία και χτισμένη στις όχθες της γνωστής πλέον σε όλους λίμνης των Ιωαννίνων. Η ιστορική αυτή πόλη θεωρείται ως το μεγαλύτερο εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο της Ηπείρου. Παρόλα αυτά, οι πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας σχετικά με τη βιομηχανία και τα βιομηχανικά κτήρια της πόλης είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Για το λόγο αυτό, θα αρκεστούμε σε μια αναφορά/περιγραφή στους χώρους που στέγασαν και στεγάζουν ακόμη και σήμερα το εργοστάσιο παραγωγής γάλακτος «Δωδώνη», καθώς και την Μ.Β.Η Α.Ε. (Μεταλλουργική Βιομηχανία Ηπείρου). Πρώτα, όμως, αξίζει να σταθούμε στα παλιά βυρσοδεψεία της πόλης.

Παλιά βυρσοδεψεία

Η ιστορία της βυρσοδεψίας, της επεξεργασίας δερμάτων, των Ιωαννίνων εμφανίζεται με τη μορφή της συντεχνιακής οργάνωσης από το 17ο αιώνα και σηματοδοτεί τη μετάβαση της πόλης από τη βυζαντινή στην οθωμανική της υπόσταση. Αντανακλά την εμπορική και βιοτεχνική ανάπτυξη και τη συγκρότηση των εργαστηρίων μεταποίησης των πρώτων υλών της ορεινής, αγροτικής και κτηνοτροφικής, ενδοχώρας της Ηπείρου. Ο κόσμος των δερματεμπόρων, των βυρσοδεψιών, των υποδηματοποιών συγκροτούσε το στρώμα των τεχνιτών της πόλης, αναδείκνυε το μοντέλο της τεχνικής της κατεργασίας των δερμάτων και αποκάλυπτε το βιοτεχνικό χαρακτήρα της πόλης.

Η βυρσοδεψία αποτέλεσε παράμετρο μελέτης της ιστορίας της πόλης, που αποκάλυψε τις διαστάσεις της βιοτεχνικής συγκρότησης του αστικού κόσμου.

Χαρακτηριστικά είναι τα **παλιά βυρσοδεψεία στην οδό Γαριβάλδη, αλλά και τα βυρσοδεψεία στην οδό Ζαλοκώστα**, ένας από τους κεντρικότερους και χαρακτηριστικότερους δρόμους της πόλης των Ιωαννίνων.

Όμως, η βιομηχανική ανάπτυξη και κυρίως η διάρθρωση του παραγωγικού δυναμικού μέσα στο διευρυμένο εθνικό κράτος επαναπροσδιορίζει το ρόλο της πόλης στην οικονομική και κοινωνική ζωή, με αποτέλεσμα πολλοί βιοτεχνικοί κλάδοι να παρακμάζουν ή και να εξαφανίζονται. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως το 1928 υπήρχαν 25 βυρσοδεψεία στο κέντρο της πόλης.

Σήμερα, δεν υπάρχει κανένα βυρσοδεψείο. Στη θέση τους πλέον, στο κέντρο της πόλης, στεγάζονται καφετέριες ή εστιατόρια. Έχουν, δηλαδή, μετατραπεί σε χώρους διασκέδασης.

Δωδώνη Α.Ε.¹

Ένα εργοστάσιο που είχε και έχει σημαντικό ρόλο στην τυροκομία της χώρας ήταν και είναι αυτό της Δωδώνης στα Γιάννενα, που θεωρείται, ακόμα και σήμερα, το μεγαλύτερο στην αξιοποίηση αιγοπροβείου γάλακτος στην Ευρώπη.

Η Δωδώνη Α.Ε. Αγροτική Βιομηχανία Γάλακτος Ηπείρου ιδρύθηκε το 1963 (και έκτοτε λειτουργεί στις ίδιες εγκαταστάσεις) από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδα και 6 Ενώσεις Συνεταιρισμών της Ηπείρου.

Οι ιδιότητες εγκαταστάσεις συμπεριλαμβανόμενων και των σταθμών πρόψυξης καλύπτουν εκτάσεις 146.852 μ², η δε κτιριακή υποδομή φτάνει περίπου στα 28.796 μ².

Η εταιρία διαθέτει ιδιόκτητο εργοστάσιο επεξεργασίας γάλακτος 20.000 τ.μ. εντός οικοπέδου 54.000 τ.μ. με άρτιο μηχανικό εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας για την παραγωγή τυροκομικών και γαλακτομικών προϊόντων υψηλής ποιότητας.

Οι αποθηκευτικοί χώροι της εταιρίας φτάνουν τα 40.000 μ³.

Στις εγκαταστάσεις της λειτουργεί σύγχρονο πλήρως εξοπλισμένο χημικό και μικροβιολογικό εργαστήριο ελέγχου τροφίμων, όπως επίσης και άρτιος βιολογικός καθαρισμός.

Μεταλλουργική Βιομηχανία Ηπείρου (Μ.Β.Η.) Α.Ε.

Οι εργοστασιακές εγκαταστάσεις της Μ.Β.Η. βρίσκονται στο Κεφαλόβρυσο Πωγωνίου, Ιωαννίνων, όπου εξακολουθούν να στεγάζονται ακόμα και σήμερα.

¹ Στο ίδιο πλαίσιο θα μπορούσαμε να αναφέρουμε και τις βιομηχανίες που δραστηριοποιούνται σήμερα στο νομό Ιωαννίνων, όπως τη Νιτσιάκος Α.Ε, την Πίνδος Α.Ε. Δεν παρουσιάζουν, όμως, κάποια ιστορική εξέλιξη. Το θέμα μας, άλλωστε, δεν είναι η σύγχρονη βιομηχανία αλλά η εξέλιξη (και οι προοπτικές εξέλιξης) των διαφόρων βιομηχανικών κτηρίων. Για το λόγο αυτό περιοριστήκαμε στα ανωτέρω.

Η Μ.Β.Η ιδρύθηκε το 1979 και σχεδιάστηκε για την παραγωγή στρατιωτικών κυρίως προϊόντων, όπως κυάθια καλύκων και δευτερευόντως μη στρατιωτικών προϊόντων, όπως ταινίες σε ρολλά και μεταλλικούς δίσκους κερμάτων. Το 1983 : αποκτήθηκε από την Ελληνική Βιομηχανία Όπλων (Ε.Β.Ο.) Α.Ε. έκτοτε παράγει προϊόντα, όχι μόνο για την εγχώρια αγορά, αλλά και για πολλές αγορές του εξωτερικού, όπως της Πορτογαλίας, Φινλανδίας, Γαλλίας, Σουηδίας και Ταϊλάνδης.

Από το 1998 έχουν αρχίσει συστηματικές προσπάθειες βελτιστοποίησης και εκσυγχρονισμού της μονάδας και του υπάρχοντος μηχανισμού ώστε να ανταποκριθεί καλύτερα στις ολοένα και αυξανόμενες απαιτήσεις.

Αξίζει, ίσως, να μείνουμε λίγο στο νομό Ιωαννίνων και συγκεκριμένα στην περιοχή Ζίτσα με το γνωστό οινοποιείο. Ο λόγος είναι ότι ο χώρος αυτός, όπου στεγάζεται σήμερα το οινοποιείο, έχει μια παράδοση 500 χρόνων. Στην περιοχή υπήρχε αρχικά ένα μοναστήρι, ενώ στη συνέχεια επεκτάθηκε και ιδρύθηκε το οινοποιείο.

Οινοποιείο Ζίτσας

Για την περιοχή αυτή, γνωρίζουμε πως από το 15ο αιώνα, όταν πρωτοκατοικήθηκε, υπάρχουν στοιχεία που μαρτυρούν ότι οι κάτοικοί της ασχολήθηκαν με την αμπελοκαλλιέργεια. Ξέρουμε επίσης ότι οι ηγούμενοι του Αΐ-Λια ήταν προκομμένοι οινοποιοί, με πρώτο τον Γρηγόριο, το 18ο αιώνα.

Από το 1939 η κοινότητα της Ζίτσας βλέποντας τις δυσκολίες διάθεσης των τοπικών οίνων αλλά και τις οικονομικές δυνατότητες των προϊόντων αυτών στην συνεχώς διευρυνόμενη αγορά πήρε την απόφαση για ίδρυση οινοποιείου, όμως ο πόλεμος και η κατοχή σταμάτησαν τα σχέδια παρόλο που είχε συνταχθεί η μελέτη και είχαν βρεθεί οι χρηματικοί πόροι. Το 1954 οι παραγωγοί ίδρυσαν Οινοποιητικό Συνεταιρισμό με μικρές εγκαταστάσεις.

Σήμερα στη Ζίτσα, λειτουργούν τρία οινοποιεία. Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ιωαννίνων, το οινοποιείο Γκλίναβος κι' αυτό των Αφών Πράσσου. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως όσον αφορά τον αμπελώνα της οικογένειας Γκλίναβου, φαίνεται πως **στον ίδιο χώρο παράγονται τα τελευταία 500 χρόνια**, κυρίως κρασιά λευκά, ξηρά, ήσυχα ή ημιαφρώδη Το Οινοποιείο «Μοναστήρι Ζίτσας»

πήρε το όνομά του από την περιοχή, στην οποία βρίσκεται το Μοναστήρι. *«Μπαίνοντας στο εσωτερικό, στο χώρο υποδοχής, στα κελάρια, στο οινολογικό εργαστήριο, νιώθεις το χρόνο να πηγαίνει πίσω, όταν οι μοναχοί ήταν αυτοί που καλλιεργούσαν τη γη και έφτιαχναν το δικό τους κρασί».*

1.8 ΑΡΤΑ

Σε αντίθεση με την περιοχή των Ιωαννίνων, θα λέγαμε πως η περιοχή της Άρτας δεν παρουσιάζει τόσο μεγάλη κινητικότητα ως προς την ύπαρξη ιστορικών βιομηχανικών κτηρίων, ωστόσο πριν φτιαχτεί το λιμάνι της Πρέβεζας στην περιοχή Κόπρανα η Άρτα είχε το δικό της λιμάνι και συγκεκριμένα:

Τέσσερα χιλιόμετρα από τις Συκιές Άρτας βρίσκεται η Κόπρανα, η οποία ήταν παλιό επίνειο της Άρτας. Εκεί έδεναν τα καράβια και από εκεί μεταφερόταν τα

εμπορεύματα προς την πόλη. Υπήρχε τελωνείο, αστυνομία αποθήκες, τραίνο μέχρι που έγινε το λιμάνι στην Πρέβεζα.

Τα κτήρια στην Κόπρανα ανακαίνισε η Μελίνα Μερκούρη και τώρα λειτουργούν σαν μουσεία. Η περιοχή της Κόπρανας είναι υδροβιότοπος με ποικιλία φυτών και πουλιών και διατηρεί το φάρο της.

1.9 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

Τα Ιόνια νησιά διακρίνονται για την πλούσια ιστορική και βιομηχανική τους παράδοση. Ενδεικτικά, θα αναφερθούμε στην Κέρκυρα, καθώς αυτή αποτέλεσε και αποτελεί το διοικητικό, κοινωνικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής της, με σημασία για όλη την νησιώτικη Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, αλλά και την στερεωτική δυτική Ήπειρο.

ΚΕΡΚΥΡΑ

Η πρώτη αναφορά μας αξίζει να γίνει στο Σαπωνοποιείο Πατούνη, το οποίο λειτουργεί ακόμα και σήμερα.

Σαπωνοποιείο Πατούνη

Το ιστορικό Σαπωνοποιείο Πατούνη, που γνώρισε μεγάλη ακμή, λειτουργεί ακόμη και σήμερα σε ένα οίκημα που χτίστηκε το 1891.

Αρχικά, λειτούργησε ως υποκατάστημα του οίκου Μπαζάκα-Πατούνη που είχε έδρα τη Ζάκυνθο από το 1850. Το έναυσμα για την ίδρυση του «Μέγα

Εργοστασίου Σάπωνος Μπαζάκη και Πατούνη», δόθηκε στα ξαδέλφια Απόστολο Πατούνη και Σπύρο Μπαζάκη από μία εμπορική συνεργασία με Γάλλους.

Το 1891, ο δεύτερος γιος του Απόστολου Πατούνη, Νικόλαος, έχοντας σπουδάσει αρχιτεκτονική στη Σχολή Τεχνών των Αθηνών, έρχεται στην Κέρκυρα, κτίζει το σαπωνοποιείο στην οδό Ιωάννου Θεοτόκη 9, το οποίο αρχίζει να λειτουργεί σαν υποκατάστημα του οίκου Μπαζάκη – Πατούνη.

Το κτήριο της βιοτεχνίας «Πατούνη» που έμεινε άθικτο, αποτελεί ένα παράδειγμα ιδιαιτέρως διδακτικό για τη βιομηχανική αρχαιολογία. Η διαφύλαξη του και η συντήρησή του από την επιχείρηση, μας επιτρέπει να μελετήσουμε μέσα από τα αρχιτεκτονικά στοιχεία, την εξέλιξη της σαπωνοποιίας και τη διάταξη των διαφορετικών χώρων της βιοτεχνίας.

Το σαπωνοποιείο αποτελείται από τρεις εσωτερικούς χώρους. Αμέσως μετά την είσοδο βρίσκεται ο χώρος που εκτίθενται τα προϊόντα (σαπούνια σε κιβώτια) καθώς και ο χώρος ενός χημείου, που λειτούργησε για πρώτη φορά το 19ο αιώνα. Στον πίσω χώρο του κτηρίου στεγάζεται το εργαστήριο παραγωγής σαπουνιού όπου και τοποθετούνταν τα καζάνια. Ο μεγαλύτερος χώρος του είναι ο κύριος χώρος επεξεργασίας σαπουνιού όπου και βρίσκεται όλος ο μηχανολογικός εξοπλισμός του. για το ζέσταμα μείγματος λαδιού και καυστικής ποτάσας από όπου παράγεται το σαπούνι, παλιές ζυγαριές και ξέστες, η αντλία των διαλυμάτων σόδας, οι πύλες (μεγάλα δοχεία) και τα βαρέλια. Επίσης υπάρχουν κιούπια για την αποθήκευση λαδιού, φορητά καλούπια μέσα στα οποία χύνεται το σαπούνι για να σφραγιστεί και να κοπεί καθώς και το ξηραντήριο, ο χώρος όπου στρώνεται το σαπούνι για τουλάχιστον τρεις μήνες, για να στεγνώσει και να συσκευαστεί.

Η επιχείρηση «Πατούνη» διατήρησε τα παραδοσιακά μηχανήματα που χρησιμοποιήθηκαν εδώ και μερικές γενεές για την παρασκευή του σαπουνιού και συνεχίζει μία τεχνογνωσία που δεν σώζεται πουθενά αλλού στην Ελλάδα.

Πριν λίγους μήνες το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού αποφάσισε την **κήρυξη του σαπωνοποιείου και του εξοπλισμού του ως διατηρητέων μνημείων** και αναμένεται η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού. Τον Ιούνιο 2008 ο υπουργός πολιτισμού Μ. Λιάπης υπέγραψε την απόφαση χαρακτηρισμού του ως διατηρητέου μνημείου.

Σήμερα, το σαπωνοποιείο Πατούνη αποτελεί αντικείμενο εκπαιδευτικής επιμόρφωσης, έρευνας, και πόλο έλξης τουριστών.

Αλλά, επιχειρώντας να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή θα λέγαμε πως η βιομηχανική επανάσταση στην Κέρκυρα ξεκίνησε στα τέλη του προηγούμενου αιώνα.

Τα μεγαλύτερα εργοστάσια ήταν το τυπογραφείο των αφών Ασπιώτη και το εργοστάσιο Καννάβεως, Λίνου και Ιούτης του Αλ. Δεσύλλα.

Το ιστορικό Τυπογραφείο Ασπιώτη ιδρύθηκε το 1873 στην Κέρκυρα από τον Γεράσιμο Ασπιώτη (σε συνεργασία με τον Ιωάννη Λάνσα) με αντικείμενο την παραγωγή παιγνιόχαρτων. Σύντομα το εργοστάσιο αναδείχθηκε σε πρότυπο βιομηχανικής μονάδας. Ο πατέρας του Γεράσιμου, ο Νικόλαος ήταν καλλιτέχνης και ζωγράφιζε τα παιγνιόχαρτα. Το 1884 ο Γεράσιμος υπέγραψε με την κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη μονοπωλιακή σύμβαση για την εκτύπωση των παιγνιόχαρτων. Ο ιδρυτής πέθανε το 1902 σε ηλικία 57 ετών, την ίδια μέρα με τον γιο του Σπύρο. Τότε ανέλαβε την επιχείρηση ο άλλος γιος του Κωνσταντίνος Ασπιώτης (1872 - 1963) που είχε σπουδάσει στην Αυστρία, Γαλλία, Ελβετία και είχε κλίση στις τεχνικές επιστήμες. Σύντομα το τυπογραφείο διπλασίασε τον κύκλο εργασιών του με την εκτύπωση σιγαρόχαρτων, μετοχών, ομολογιών, γραμματίων, αφισών, καρτποστάλ, λαχείων, επιταγών, εμπορικών βιβλίων, ετικετών, φακέλων αλληλογραφίας, εισιτηρίων, διπλοτύπων και ανταγωνίστηκε σε πελατεία και ποιότητα στο χώρο των γραφικών τεχνών την Εταιρεία Λιθογραφίας και Κυτοποιίας Αθηνών (Ε.Λ.Κ.Α.) από το 1916 μέχρι το 1928, χρονολογία συγχώνευσης των δύο εταιρειών. Η νέα επιχείρηση έγινε η μεγαλύτερη των Βαλκανίων και λειτούργησε μέχρι την δεκαετία του 1980 όταν και πτώχευσε, με αποτέλεσμα οι εγκαταστάσεις της στην Αθήνα και Κέρκυρα να κατασχεθούν από την Εθνική Τράπεζα. Να σημειωθεί ότι το εργοστάσιο της Κέρκυρας καταστράφηκε ολοσχερώς από τους βομβαρδισμούς του 1940.

Το εργοστάσιο «Καννάβεως, Λίνου και Ιούτης Δεσύλλα» ιδρύθηκε το 1871 από τον Αλέξανδρο Δεσύλλα και επεξεργαζόταν καννάβι, λινάρι και γιούτα, που εισάγονταν από την Ινδία, το Πακιστάν και τις Φιλιππίνες. Η τεράστια αυτή μονάδα την εποχή της ακμής της απασχολούσε γύρω στους 1500 εργάτες. Μετά τον θάνατο του ιδιοκτήτη, το 1932, τη διεύθυνση ανέλαβε ο γιος του, Θεόδωρος Δεσύλλας. Το εργοστάσιο Δεσύλλα βρισκόταν στη Γαρίτσα της Κέρκυρας. Παλιοί εργάτες της επιχείρησης θυμούνται το διαπεραστικό σφύριγμα της σειρήνας κάθε πρωί στις 6, όταν ξεκίναγε η πρώτη βάρδια. Οι περισσότεροι εργάτες και εργάτριες έμεναν σε

κοντινά χωριά και πήγαιναν στην επιχείρηση με τα πόδια, ξεκινώντας χαράματα. Στο εργοστάσιο πάντως οι ώρες εργασίας ήταν πάρα πολλές και οι συνθήκες δύσκολες, ενώ η απόλυση τριών εργατών το 1911 ήταν η αφορμή για την κήρυξη της πρώτης εργατικής απεργίας στην Κέρκυρα με πρωτοβουλία του Αλληλοβοηθητικού Εργατικού Συνδέσμου. Ένα χρόνο μετά οι εργαζόμενοι στο κανναβουργείο Δεσύλλα πετυχαίνουν με απεργία τη μείωση των παραγωγής και του προσωπικού λόγω οικονομικών δυσκολιών. Το Δεκέμβριο του 1970 αντικαταστάθηκε ο διευθυντής του εργοστασίου και ο νέος μείωσε το προσωπικό κατά 50%.

Το εργοστάσιο σταμάτησε να λειτουργεί το 1982. σήμερα γίνονται προσπάθειες για τη διάσωση και αποκατάσταση του χώρου.

Υπήρχαν² ακόμη η Γαλακτοβιομηχανία και η παγοποιία Μιχ. Μαργαρίτη, οι αλευρόμυλοι Βαρονέτου, Θεοτόκη, Καλλιβοκά, Σοφιανόπουλου, Δαλιέτου, οι χαρτοποιίες, Καρακαντά, Παπαδόπουλου και Ρόπα.

² Είναι γεγονός ότι όλα αυτά τα κτήρια δεν υπάρχουν σήμερα. Για το λόγο αυτό θα αναφερθούμε στα κυριότερα και σε αυτά για τα οποία υπάρχουν οι περισσότερες πληροφορίες.

Γαλακτοβιομηχανία Μαργαρίτη

Ο Μιλτιάδης Μαργαρίτης πρωτοδραστηριοποιήθηκε στην Κέρκυρα το 1901 ιδρύοντας την πρώτη γαλακτοκομική μονάδα στην Ελλάδα, διαδίδοντας την επεξεργασία του γάλακτος και των προϊόντων του (βούτυρο, γιαούρτι και τυρί). Είχε μισθώσει λιβάδια στα οποία έβοσκαν ζώα καλής ποιότητας (π.χ. αγελάδες) τα οποία έφερε, αλλά προμηθεύονταν γάλα και από διάφορους παραγωγούς. Ειδικά μεταφορικά μέσα συγκέντρωναν το γάλα και το έφερναν στο εργοστάσιο που ήταν στην περιοχή της Αλεπούς. Ο εξοπλισμός ήταν σύγχρονος για την εποχή, αφού υπήρχε ψυγείο και παγοποιείο καθώς επίσης και συστήματα παστερίωσης και τυποποίησης.

Έκανε βέβαια εξαγωγές στην υπόλοιπη χώρα. Είχε διατελέσει πρόξενος της Σερβίας αλλά και των Κάτω Χωρών (Ολλανδία) και δημοτικός σύμβουλος. Αφού μοίρασε την περιουσία του πέθανε άμφοτωχος το 1939.

Σήμερα έχει τελείως κατεδαφιστεί

Αλευρόμυλοι Δαλιέτου

Στη Γαρίτσα εκτός από το εργοστάσιο του Δεσύλλα υπήρχε και μια αλευροβιομηχανία από τις πιο παλιές της Ελλάδος που παρήγαγε και ζυμαρικά. Πρόκειται για τον κυλινδρόμυλο "Ερμής". **Σήμερα στο μεγαλύτερο τμήμα από το χώρο αυτό υπάρχουν πολυκατοικίες**

Το εργοστάσιο αυτό εκτείνονταν από την οδό Κύπρου κοντά στο στάδιο μέχρι την οδό Αλκινόου. Συνεταίρος του Δαλιέτου από κάποια στιγμή και μετά ήταν ο Ιλαρίωνας Μπάκλης που διατήρησε το εργοστάσιο και μετά το θάνατο του πρώτου (1965) για μερικά χρόνια. Κατά τα χρόνια του Β' Παγκοσμίου πολέμου λειτουργούσε και τα βράδια και μάλιστα τη νύχτα που βομβαρδίστηκε η Κέρκυρα από τους Γερμανούς σταμάτησε η λειτουργία του.

Ο Δαλιέτος άφησε στο δήμο το κτήριο που στεγάζεται η Δημοτική πινακοθήκη και διάφορα χρηματικά ποσά.

Αλευρόμυλοι Σοφιανόπουλου

Το εργοστάσιο αυτό απασχολούσε 150 - 200 άτομα και λειτουργούσε μέχρι το 1980 περίπου.

Ο Πάνος Ζαφειρόπουλος εκτός από βιομήχανος που συνέχισε τη λειτουργία και τον εκσυγχρονισμό της ήδη υπάρχουσας (από το 1873) βιομηχανίας στο

Μαντούκι, υπήρξε Δήμαρχος Κερκυραίων (1959-1964), πρόεδρος της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κερκύρας (1955-1968). Κατά τη διάρκεια της θητείας του η "παλαιά" φιλαρμονική απέκτησε και το κτήριο που στεγάζεται και σήμερα.

Το εργοστάσιο εξελίχθηκε σε μία τέλεια μακαρονοποιία που δεν τροφοδοτούσε μόνο την ελληνικά αγορά αλλά έκανε και εξαγωγές στη Νότια Ιταλία.

Σήμερα έχει τελειώς κατεδαφιστεί

Γενικά, στην Κέρκυρα είχε σημειωθεί έντονη βιομηχανική δραστηριότητα. Σημειώνονται και άλλες βιομηχανικές μονάδες (όπως, η Ελαιουργία Ζαβιτσιάνου, η καπνοβιομηχανία Νικηφόρου, το πυρηνοελαιουργείο Κουρούκλη - Καλλίνικου, το εργοστάσιο επεξεργασίας κηροζίνης, το εργοστάσιο πάγου Δημουλίτσα, τα βυρσοδεμεία αφών Τσίπη κ.α) τα οποία, όμως, σήμερα δεν υπάρχουν, καθώς έχουν **κατεδαφιστεί**.

Χαρακτηριστικό είναι πως πριν από την ανάπτυξη του τουρισμού, στα τέλη της δεκαετίας του '50, είχαν απομείνει μόνο πέντε εργοστάσια.: οι αλευρόμυλοι Δαλιέτου - Μπάκλη και Ζαφειρόπουλου, η Χαρτοποιία Κέρκυρας, η Ελαιουργία και το Εργοστάσιο Δεσύλλα.

Σήμερα, **υπάρχουν ακόμη δύο τα οποία δεν έχουν ακόμη κατεδαφιστεί** Σκουριασμένα παλιοσίδερα, και εγκαταστάσεις που για πολλά χρόνια δεν πειράχθηκαν, θυμίζουν σήμερα μόνο στους παππούδες και στις γιαγιάδες μια εποχή που η Κέρκυρα ζούσε από μία διαφορετική οικονομία. Οι δύο αυτοί χώροι είναι το εργοστάσιο του Δεσύλλα στη Γαρίτσα (για το οποίο κάναμε λόγο) και η ΑΕΒΕΚ στο Μαντούκι.

Πυρηνελαιουργία ΑΕΒΕΚ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

2.1 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στην προσπάθειά μας να προσεγγίσουμε το θέμα της αξιοποίησης της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Δυτική Ελλάδα ώστε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα, πραγματοποιήσαμε αρχικά επισκόπηση των κτηρίων με την βοήθεια της σχετικής βιβλιογραφίας. Από την ανάπτυξη της θεωρητικής επισκόπησης της βιβλιογραφίας, όπως παρουσιάζεται στα προηγούμενα κεφάλαια καθώς και το νομικό πλαίσιο για την διαχείριση των βιομηχανικών κτηρίων και ύστερα από έντονο προβληματισμό και παρατήρηση των δράσεων σε άλλες πόλεις όπως είναι το παράδειγμα του Βόλου και του Λαυρίου, αλλά περιπτώσεις άλλων χωρών που αναφέρονται σε μεταγενέστερο κεφάλαιο, δημιουργήθηκαν κάποια ερωτήματα τα οποία και γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν μέσω απλών στατιστικών μεθόδων.

Μεθοδολογία

Με τη βοήθεια του διαδικτύου καθώς και βιβλιογραφικών πηγών εντοπίσαμε τα βιομηχανικά κτήρια της Δυτικής Ελλάδος και καταγράψαμε την αρχική τους χρήση καθώς και τη σημερινή αξιοποίησή τους. Με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα αυτά. Το στατιστικό αυτό πακέτο είναι

ένα λογισμικό το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα.

Το δείγμα

Το δείγμα μας αποτελείται από 31 βιομηχανικές μονάδες 9 διαφορετικών πόλεων της Δυτικής Ελλάδος. Οι πληροφορίες για αυτά αντλήθηκαν είτε από σχετική βιβλιογραφία είτε με την βοήθεια του Διαδικτύου και κάνοντας μία πρώτη προσπάθεια να δώσουμε ταυτότητα στο δείγμα μας παρατηρείται ότι:

- Δεκαεννέα από αυτές λειτουργούν ήδη με νέες χρήσεις και τρεις με ίδια χρήση ακόμα και σήμερα.
- Εφτά εργοστάσια βρίσκονται σε διαδικασία μελέτης ώστε να αξιοποιηθούν κατάλληλα από τους αρμόδιους φορείς ή ιδιώτες, όπου και ανήκουν.
- Σε έντεκα εργοστάσια έχει ήδη διασφαλιστεί η διατήρηση τους και πρόκειται να αξιοποιηθούν είτε έχουν ήδη αξιοποιηθεί είτε πρόκειται να αξιοποιηθούν στο εγγύς μέλλον.

Τα υπόλοιπα είτε έχουν καταστραφεί ολοσχερώς είτε έχουν εγκαταλειφθεί. Γνωρίζοντας την κατάσταση που επικρατεί στην ελληνική πραγματικότητα, και τους αργούς ρυθμούς με τους οποίους κινείται η διαδικασία της διάσωσης και αξιοποίησης με νέες χρήσεις των παλιών εργοστασίων, αξίζει, να διερευνήσουμε τους λόγους και τις συνθήκες μέσα από τις οποίες είχαμε τα συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Οι τοπικές κοινωνίες των πόλεων αποδέχονται και αγκαλιάζουν κάθε πρόταση που αφορά την επανάχρηση ή αξιοποίηση των παλαιών βιομηχανικών κτηρίων, καθώς χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ότι αυτή την στιγμή ειδικά αυτά που είναι κοντά στο κέντρο της πόλης της Πάτρας έχουν καταληφθεί από μετανάστες ως αχρησιμοποίητα και εγκαταλειμμένα που είναι.

Σημαντικό ρόλο παίζει και η απόφαση των **οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης**. Μπορεί να ειπωθεί ότι όλες οι πόλεις της δυτικής Ελλάδος έχουν ικανοποιητική πορεία τα τελευταία 20 χρόνια στο θέμα αξιοποίησής που όμως δεν είναι αρκετή καθώς πολλά παραμένουν ακόμα στα χαρτιά προς αξιοποίηση.

Ένας από τους βασικότερους λόγους για τους οποίους μπορεί να πετύχει η αξιοποίηση τους είναι να μην περιοριστεί σε συγκεκριμένες χρήσεις αλλά να αφεθεί μεγάλη ποικιλία χρήσεων στα κτήρια που είναι υπό αξιοποίηση. Θα πρέπει όμως να δοθεί και έμφαση, η αξιοποίηση να γίνει με βάση τη δομή του καθώς και την αρχιτεκτονική και κατασκευαστική λογική του αρχικού βιομηχανικού κτηρίου.

Δεν είναι δυνατόν όλα τα παλιά κτήρια να γίνουν μουσεία και πολιτιστικά κέντρα. Μια σωστή και τεκμηριωμένη πρόταση μπορεί να γίνει από ομάδα ειδικών, που έχει σχέση αφ' ενός με τις πραγματικές ανάγκες του χώρου υποδοχής (πόλης - νομού - γειτονιάς κτλ) και αφετέρου από τις δυνατότητες και την δομή του βιομηχανικού κτηρίου. Με τον τρόπο αυτό, είναι δυνατόν να επέλθει το επιδιωκόμενο επιτυχές αποτελέσματα. Η συνύπαρξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, κοινόχρηστων λειτουργιών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, είναι όπως φαίνεται δυνατή και μπορούν να υποστηρίξουν η μια την άλλη, αρκεί να τεθεί εξ αρχής, ένα σαφές σχέδιο λειτουργίας, κατανομή, των δραστηριοτήτων και των υποχρεώσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 - ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΕΙΑ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ	ΝΕΑ ΧΡΗΣΗ	ΓΑΡΟΚΙΤΣΙΑ
ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑ ΔΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΓΕΡΟΝΤΑΣΙΟ ΣΑΡΑΝΤΕΙΟΝ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ	ΠΑΤΡΑ	ΠΑΛΑΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΑΝΑΤΑ ΚΑΛΟΥΣ	ΠΑΤΡΑ	ΕΡΜΕΙΟΝ	ΕΚΜΟΥΣΕΙΟΝ	ΔΗΜΟΣ
ΠΕΙΡΑΙΚΗ ΠΑΤΡΑΙΚΗ	ΠΑΤΡΑ	ΚΑΛΩΣΟΝΕΡΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΒΕΣΟ	ΠΑΤΡΑ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΛΩΣΟΝΕΡΟΥ	ΕΚΜΟΥΣΕΙΟΝ	ΔΗΜΟΣ
ΜΥΛΟΙ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΑΡΕ ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑ ΣΤΑΦΙΛΑΠΟΘΗΚΕΣ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΠΑΡΑΔΙΑΣ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΑΡΟΥΔΙΑΣ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΕΤΙΛΑ ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΑ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΚΑΙΝΑΠΟΘΗΚΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΚΑΙΝΑΠΟΘΗΚΗ ΠΑΠΑΓΕΤΡΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΚΑΙΝΑ ΑΒΑΡΙΚΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΑΟ ΚΑΙΝΟΥ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΕΥΗΝΟΣ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΣΤΑΦΙΛΑΠΟΘΗΚΕΣ ΑΣΟ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ
ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΙΝΩΝ	ΠΑΤΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	ΔΗΜΟΣ

ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΕΙΟ ΦΙΛΟΧΑΡΗΣ	ΠΥΡΓΟ	ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟ	ΕΜΠΕΡΙΠΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΖΥΜΑΡΙΚΑ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΣΥΝΕΚΡΟΠΟΙΑ	ΔΥΤΙΚΟ ΕΡΓΕΙΟ ΚΕΝΤΡΟ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΚΑΡΕΛΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΕΚΚΑΤΕΛΙΜΜΕΝΟ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΚΥΛΙΝΑΡΟΜΥΛΟΙ ΦΕΡΑΛΟΥΡΟΣ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΕΚΚΑΤΕΛΙΜΜΕΝΟ ΚΕΝΤΡΟ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΚΥΛΙΝΑΡΟΜΥΛΟΙ ΔΗΟΣΤΟΛΑΚΗΣ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΕΚΚΑΤΕΛΙΜΜΕΝΟ ΚΕΝΤΡΟ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΠΟΤΟΠΟΙΟ ΚΑΛΑΙΚΟΥΝΗ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΑΣΟ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΣΥΝΕΚΡΟΠΟΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟ ΖΙΤΣΑΣ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΣΥΝΕΚΡΟΠΟΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΑ ΒΥΡΣΟΦΡΕΙΑ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΒΥΡΣΟΦΡΕΙΑ	ΒΥΡΣΟΦΡΕΙΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΩΣΩΩΝΗ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΟ ΑΙΜΑΝΙ ΑΡΤΑΣ	ΑΡΤΑΣ	ΚΑΡΕΛΙΟΦΟΡΕΥΣΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΓΑΛΑΚΤΟΒΕΙΟΜΗΧΑ ΝΙΑ ΜΑΡΤΑΡΕΤΗ	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ ΑΛΑΜΕΤΟΥ	ΕΜΠΕΡΙΑ	ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΣΑΠΟΥΝΟΠΟΙΕΙΑ ΠΑΙΟΥΝΗ	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΣΑΠΟΥΝΟΠΟΙΕΙΑ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΝΝΑΒΙΩΣ ΑΡΣΣΥΛΑ	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΚΑΝΝΑΒΙΩΣ	ΚΑΛΑΜΑΤΑ	ΠΑΙΟΤΗΣ

2.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, στόχος μας ήταν να προσεγγίσουμε το ζήτημα της αξιοποίησης ή μη της βιομηχανικής κληρονομιάς της Δυτικής Ελλάδος. Για το λόγο αυτό, αρχικά εντοπίσαμε τα κυριότερα βιομηχανικά κτήρια της Δυτικής Ελλάδος και στην συνέχεια καταγράψαμε τόσο την αρχική όσο και την τωρινή/ σημερινή χρήση τους. Για τη στατιστική επεξεργασία, μάλιστα, των δεδομένων μας αυτών κάναμε χρήση του –ευρύτατα διαδεδομένου- στατιστικού εργαλείου SPSS. Είδαμε, επιπλέον, ότι το δείγμα μας αποτελείται από 31 βιομηχανικές μονάδες 9 διαφορετικών πόλεων της Δυτικής Ελλάδος, και συγκεκριμένα της πόλης της Πάτρας, του Αιγίου, του Αγρινίου, του Μεσολογγίου, του Πύργου, της Καλαμάτας, των Ιωαννίνων, της Άρτας και τέλος της Κέρκυρας.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημάνουμε πως ο στόχος μας ήταν ένα μοντέλο που θα μας έδινε τη δυνατότητα να εξετάσουμε το κατά πόσο κάθε «επίπεδο»/ περίπτωση χρήσης (αρχικής και σημερινής) μπορεί να επηρεάσει τη δυνατότητα μελλοντικής αξιοποίησης των κτηρίων αυτών. Για το λόγο αυτό, η μεταβλητή που χρειάστηκε να κατηγοριοποιήσουμε ήταν αυτή της ΧΡΗΣΗΣ.

Συγκεκριμένα, το πρώτο βήμα ήταν να κατηγοριοποιήσουμε την ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ (αυτή αποτελεί την αρχική μας μεταβλητή) των 31 βιομηχανικών κτηρίων της Δυτικής Ελλάδος, που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνάς μας, σε μόλις δώδεκα (12) επίπεδα-κλάσεις. Η μεθοδολογία αυτή, άλλωστε, ενδείκνυται στην περίπτωση που έχουμε πολλές παρατηρήσεις σε μια μεταβλητή που θέλουμε να κατηγοριοποιήσουμε (Πραμαγγιούλης, 2008).

Έτσι, από την κατηγοριοποίηση της μεταβλητής **ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ** προέκυψαν οι εξής δώδεκα (12) κλάσεις: ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ, ΣΦΑΓΕΙΑ, ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ, ΕΛΑΙΑ-ΣΑΠΟΥΝΙ, ΑΛΕΥΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ, ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ, ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΠΟΤΟΠΟΙΑ, ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ, ΓΑΛΑΚΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, και τέλος, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΝΑΒΗΣ.

Αφού ορίσαμε, λοιπόν, πώς θα παραχθούν οι κλάσεις, προχωρήσαμε στην μετατροπή της συνεχούς μεταβλητής **ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ**. Το αποτέλεσμα της μετατροπής αυτής φαίνεται στο πίνακα που ακολουθεί (*Πίνακας 2*):

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

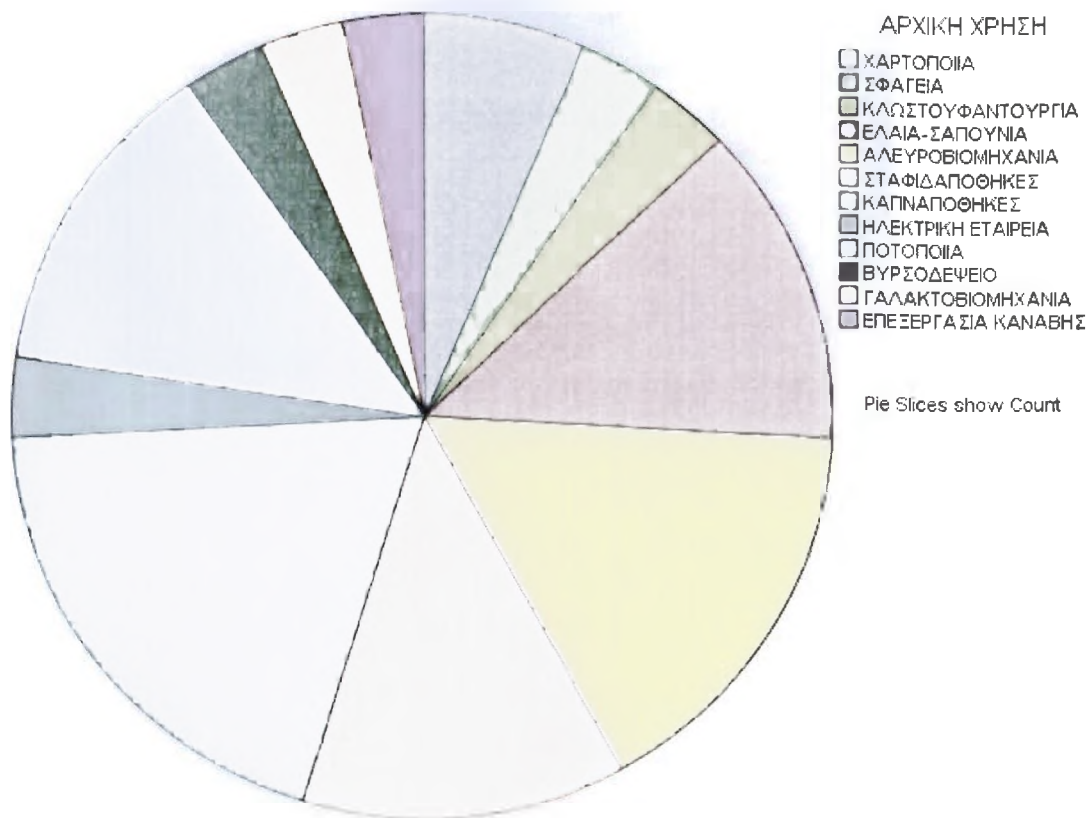
ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ (κατηγοριοποιημένη)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑ	2	6,5	6,5	6,5
ΣΦΑΓΕΙΑ	1	3,2	3,2	9,7
ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ	1	3,2	3,2	12,9
ΕΛΑΙΑ-ΣΑΠΟΥΝΙΑ	4	12,9	12,9	25,8
ΑΛΕΥΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	5	16,1	16,1	41,9
ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ	4	12,9	12,9	54,8
ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ	6	19,4	19,4	74,2
ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	1	3,2	3,2	77,4
ΠΟΤΟΠΟΙΙΑ	4	12,9	12,9	90,3
ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ	1	3,2	3,2	93,5
ΓΑΛΑΚΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	1	3,2	3,2	96,8
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΝΑΒΗΣ	1	3,2	3,2	100,0
Total	31	100,0	100,0	

Στην πρώτη στήλη (frequency) βλέπουμε τις συχνότητες κάθε κλάσης, στη δεύτερη στήλη (Percent) βλέπουμε το ποσοστό ως προς το σύνολο του κάθε επιπέδου μεταβλητών, ενώ η τελευταία στήλη (Cumulative Percent) είναι η αθροιστική συχνότητα των επιπέδων κάθε μεταβλητής.

Έτσι, από τον *Πίνακα 2* γίνεται φανερό πως στην πρώτη κατηγορία (*ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑ*) ανήκουν δύο (2) βιομηχανικά κτήρια, στη δεύτερη κατηγορία (*ΣΦΑΓΕΙΑ*) μόνο ένα (1) κτήριο, στην επόμενη κατηγορία (*ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ*) επίσης ένα (1) κτήριο, στην κατηγορία *ΕΛΑΙΑ-ΣΑΠΟΥΝΙΑ* τέσσερα (4) κτήρια, στην κατηγορία *ΑΛΕΥΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ* πέντε (5) κτήρια, στην κατηγορία *ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ* τέσσερα (4) κτήρια, ενώ στην επόμενη κατηγορία (*ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ*), η οποία αποτελεί και τη μεγαλύτερη κατηγορία, ανήκουν έξι (6) κτήρια. Στην κατηγορία *ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ* ανήκει ένα (1) κτήριο, στην κατηγορία *ΠΟΤΟΠΟΙΙΑ* τέσσερα (4) κτήρια, ενώ στις επόμενες τρεις κατηγορίες, *ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ*, *ΓΑΛΑΚΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ*, *ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΝΑΒΗΣ*, ανήκει από ένα (1) κτήριο αντίστοιχα.

Οι συχνότητες αυτές γίνονται ευκολότερα κατανοητές και αντιληπτές με τη βοήθεια ενός διαγράμματος. Συγκεκριμένα, εμείς επιλέξαμε να κάνουμε ένα **διάγραμμα πίτας** (pie-chart) (Διάγραμμα 1):

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Αρχική Χρήση (κατηγοριοποιημένη)

Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει πως το μεγαλύτερο ποσοστό των βιομηχανικών κτηρίων της Δυτικής Ελλάδος που μελετήσαμε καλυπτόταν από την κατηγορία *ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ*, ενώ σημαντικό κομμάτι της πίτας καταλαμβάνει και η κατηγορία *ΑΛΕΥΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ*. Ακολουθούν με ίδια συχνότητα εμφάνισης, οι κατηγορίες *ΠΟΤΟΠΟΙΑ*, *ΣΤΑΦΙΔΑΠΟΘΗΚΕΣ* και *ΕΛΑΙΑ-ΣΑΠΟΥΝΙΑ*, ενώ φαίνεται πως τη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζουν οι κατηγορίες *ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΟ*, *ΓΑΛΑΚΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ*, *ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΝΑΒΗΣ* και *ΣΦΑΓΕΙΑ*.

Την ίδια ακριβώς διαδικασία ακολουθήσαμε και για την καταγραφή της τωρινής, της σημερινής, δηλαδή, χρήσης των κτηρίων αυτών. Η μεταβλητή μας ήταν η **ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΧΡΗΣΗ**, από την κατηγοριοποίηση της οποίας προέκυψαν οι εξής

οκτώ (8) κλάσεις: ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ/ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ, ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ, ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ, ΟΧΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ, ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΜΕΝΟ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟ και ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.

Αφού ορίσαμε, λοιπόν, τον τρόπο με τον οποίο θα παραχθούν οι κλάσεις και αφού προσωρήσαμε στη μετατροπή της συνεχούς μεταβλητής ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΧΡΗΣΗ προέκυψε ο ακόλουθος πίνακας (Πίνακας 3):

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΧΡΗΣΗ (κατηγοριοποιημένη)

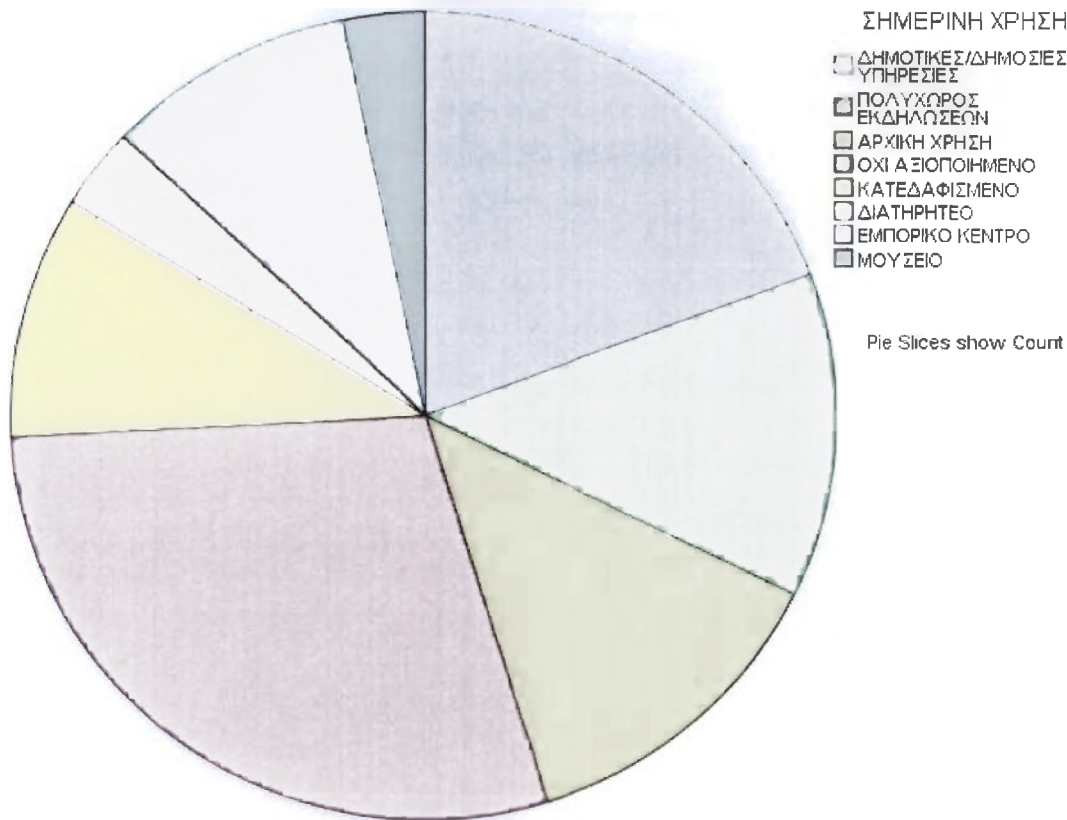
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ/ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	6	19,4	19,4	19,4
ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ	4	12,9	12,9	32,3
ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ	4	12,9	12,9	45,2
ΟΧΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ	9	29,0	29,0	74,2
ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΜΕΝΟ	3	9,7	9,7	83,9
ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟ	1	3,2	3,2	87,1
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	3	9,7	9,7	96,8
ΜΟΥΣΕΙΟ	1	3,2	3,2	100,0
Total	31	100,0	100,0	

Όπως και στον προηγούμενο πίνακα (Πίνακας 2) έτσι και εδώ, στην πρώτη στήλη (frequency) βλέπουμε τις συχνότητες κάθε κλάσης, στη δεύτερη στήλη (Percent) βλέπουμε το ποσοστό ως προς το σύνολο του κάθε επιπέδου μεταβλητών, ενώ η τελευταία στήλη (Cumulative Percent) είναι η αθροιστική συχνότητα των επιπέδων κάθε μεταβλητής.

Έτσι, στην πρώτη κατηγορία (ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ/ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ) ανήκουν έξι (6) κτήρια, στην δεύτερη (ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ) ανήκουν τέσσερα (4) κτήρια, ενώ φαίνεται ότι την ΑΡΧΙΚΗ τους ΧΡΗΣΗ έχουν διατηρήσει επίσης τέσσερα (4) κτήρια. Τη μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζει η επόμενη συχνότητα (ΟΧΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ) στην οποία ανήκουν εννέα (9) κτήρια. Στις επόμενες τέσσερις

κατηγορίες (*ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΜΕΝΟ*, *ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟ* και *ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ*, *ΜΟΥΣΕΙΟ*) ανήκουν τρία (3), ένα (1), τρία (3) και ένα (1) κτήρια, αντίστοιχα.

Στο διάγραμμα πίτας που ακολουθεί (*Διάγραμμα 2*) απεικονίζονται καλύτερα οι συχνότητες αυτές:

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Σημερινή Χρήση (κατηγοριοποιημένη)

Γίνεται φανερό, επομένως, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των βιομηχανικών κτηρίων που μελετήσαμε δεν έχει ακόμα αξιοποιηθεί, ενώ ακολουθεί στατιστικά η αξιοποίησή τους ως χώροι στους οποίους στεγάζονται Δημοτικές/ Δημόσιες Υπηρεσίες. Την ίδια συχνότητα παρουσιάζουν οι κατηγορίες *ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ* και *ΑΡΧΙΚΗ ΧΡΗΣΗ*, ενώ με μικρότερο ποσοστό εμφανίζονται οι κατηγορίες *ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΜΕΝΟ* και *ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ*. Τη χαμηλότερη συχνότητα φαίνεται ότι παρουσιάζουν οι κατηγορίες *ΜΟΥΣΕΙΟ* και *ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟ*.

2.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο (Κεφάλαιο 2.2) έγινε μια προσπάθεια στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων που συνελέχθησαν κατά την καταγραφή και τον έλεγχο τόσο της αρχικής όσο και της σημερινής χρήσης 31 βιομηχανικών κτηρίων της Δυτικής Ελλάδος.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως όσον αφορά την αρχική χρήση των κτηρίων αυτών, την πλειοψηφία τους αποτελούσαν αποθήκες καπνού. Συγκεκριμένα, τα έξι (6) από τα 31 κτήρια που καταγράψαμε στέγαζαν αποθήκες καπνού. Το ίδιο περίπου ποσοστό καλύπτουν και οι μύλοι, καθώς τα πέντε (5) από τα 31 κτήρια ανήκουν στην κατηγορία *ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ*. Αντίθετα, τα *σφαγεία*, τα *βυρσοδεψεία*, τα *κλωστοϋφαντουργεία*, καθώς και οι *βιομηχανίες γάλακτος* και *επεξεργασίας καπνού* παρουσιάζουν τη χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης, καθώς, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 2 αποτελούν μεμονωμένες περιπτώσεις.

Όσον αφορά τη σημερινή τους χρήση, τώρα, αυτή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Όπως προκύπτει τόσο από τον Πίνακα 3 όσο και από το Διάγραμμα 2, η πλειοψηφία των βιομηχανικών κτηρίων της Δυτικής Ελλάδος εξακολουθεί να *μην αξιοποιείται*. Αλλά και όσα από αυτά αξιοποιούνται φαίνεται ότι αποτελούν κυρίως χώρους στέγασης *δημοτικών ή δημόσιων υπηρεσιών*. Τέσσερα (4) από τα κτήρια αυτά αποτελούν σήμερα *πολυώρους εκδηλώσεων*, ενώ το ίδιο ποσοστό καλύπτουν και αυτά που *διατηρούν* ακόμα και σήμερα την *αρχική τους χρήση*. Μεμονωμένες περιπτώσεις αποτελούν όσα κτήρια μετατράπηκαν σε *μουσεία* ή κρίθηκαν *διατηρητέα*, ενώ φαίνεται ότι κάποια από αυτά (τρία (3), συγκεκριμένα) έχουν κριθεί *ακατάλληλα* και *έχουν κατεδαφιστεί*. Αντίστοιχα, τρία (3) από τα κτήρια που αρχικά στέγαζαν βιομηχανικές μονάδες έχουν μετατραπεί σήμερα σε *εμπορικά κέντρα*.

Ανακύπτει, λοιπόν, το ερώτημα μελλοντικής αξιοποίησης των κτηρίων αυτών, καθώς, όπως είπαμε η διάσωση και επανάχρηση ή αξιοποίηση με νέες χρήσεις των παλιών εργοστασίων αποτελεί αίτημα των κατοίκων των τοπικών κοινωνιών. Και προς την κατεύθυνση αυτή, επιτακτική θεωρείται η συνεργασία και η συνύπαρξη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, των κοινόχρηστων λειτουργιών και των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ώστε λαμβάνοντας υπόψη τις πραγματικές ανάγκες του χώρου υποδοχής (πόλης - νομού - γειτονιάς κτλ) αλλά και τις δυνατότητες και την δομή του βιομηχανικού κτηρίου, να προβούν σε μια ολοκληρωμένη και υλοποιήσιμη πρόταση αξιοποίησης των κτηρίων αυτών.

Η ευρωπαϊκή εμπειρία, άλλωστε, μπορεί να αποτελέσει το παράδειγμα της αποκατάστασης, επανάχρησης και αξιοποίησης με νέες χρήσεις των μνημείων της ελληνικής βιομηχανικής κληρονομιάς.

Αλλά με αυτό το θέμα θα ασχοληθούμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

ΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ

3.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

«Νέες πολιτιστικές χρήσεις σε πρώην βιομηχανικούς χώρους και περιοχές: Ο ρόλος των Ο.Τ.Α. και του εθελοντικού τομέα»

Οι πολιτικές επανάχρησης βιομηχανικών συγκροτημάτων σε αστικές περιοχές προτείνεται να γίνεται με άξονα την πολιτιστική δραστηριότητα είτε για δημόσια είτε για ιδιωτική χρήση των απαξιωμένων βιομηχανικών χώρων. Ποιος όμως αναλαμβάνει το κόστος και ποιος καρπώνεται τα οφέλη της επανάχρησης; Ποιες οι οργανωτικές συνθήκες και ποια τα εργαλεία διαχείρισης; Καθώς και ποια μέτρα υποστήριξης μπορεί να προσφέρει το κράτος; Τα ερωτήματα αυτά θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε μέσω αυτής της ενότητας.

Υπάρχουν τέσσερις άξονες που διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην επανάχρηση: Η αυθεντικότητα και η ανάδειξη της ιστορικής μνήμης, η ιδιοκτησία και ο πολιτιστικός προγραμματισμός, η αντίθεση μεταξύ προγραμματισμού και καλλιτεχνικής δημιουργίας και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Παρουσιάζονται κάποια ενδεικτικά παραδείγματα επανάχρησης βιομηχανικών χώρων σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις (το Cable Factory στο Ελσίνκι, η Διεθνής Κατασκευαστική Έκθεση (IBA) του Emscher Park, το Birds Custard Factory στο Μπέρμινγχαμ, το Westergasfabriek στο Άμστερνταμ), τα οποία καταδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες και τις αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν τις προσπάθειες αυτές.

Στην Ελλάδα ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του εθελοντικού τομέα είναι περιορισμένος. Οι περιπτώσεις ενεργής συμμετοχής ομάδων ή κινημάτων στις προσπάθειες επανάχρησης δεν είναι το ίδιο έντονη με τις πόλεις που προαναφέρθηκαν και οι εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ή παρέμβασης όσον αφορά τη διάσωση βιομηχανικών ή άλλων κτηρίων δεν είναι συχνές.

Η ύπαρξη μεγάλων απαξιωμένων βιομηχανικών μονάδων προκαλεί το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα και των εταιριών ακίνητης περιουσίας (εκδιώκοντας τους αρχικούς χρήστες - μέσω της διαδικασίας του gentrification - με καταστροφικά αποτελέσματα όσον αφορά την πολιτιστική χρήση και την αυθεντικότητα), επομένως ο τρόπος με τον οποίο η Τοπική Αυτοδιοίκηση υπερασπίζεται τους χώρους αυτούς αποδεικνύεται ο πλέον σημαντικός.

Παρά το γεγονός ότι οποιαδήποτε απλουστευτική αντιμετώπιση των προσπαθειών επανάχρησης είναι καταδικασμένη να αποτύχει λόγω των διαφορετικών πτυχών της πολυπλοκότητας του θέματος και είναι πολύ δύσκολο να προγραμματίσει κανείς τις διαδικασίες ή να προσπαθήσει να οδηγήσει τους χώρους αυτούς προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση, ο εθελοντικός τομέας και οι αυτοδιοικητικοί φορείς είναι σε θέση να εξασφαλίσουν την ιστορική συνέχειά τους.

3.2 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

«Η Ευρωπαϊκή εμπειρία ως παράδειγμα για την ελληνική βιομηχανική κληρονομιά, αποκατάσταση και η επανάχρηση μνημείων της βιομηχανικής κληρονομιάς στο Λονδίνο και το Παρίσι, το Βέλγιο και στις Κάτω Χώρες»

Η περίπτωση του Λονδίνου και του Παρισιού

Τα παραδείγματα των Docklands στον Τάμεση και της Rive Gauche στο Σηκουάνα» Διάφορες παρεμβάσεις στο Λονδίνο και στο Παρίσι – με την τεράστια βιομηχανική κληρονομιά - εδώ και αρκετά χρόνια μας τροφοδοτούν με θετική και αρνητική εμπειρία. Στην παρουσίαση αυτή συγκρίνεται η διαδρομή της περιοχής των Docklands στο Λονδίνο και της Rive Gauche στο Παρίσι, όπου λαμβάνουν χώρα κεντρικές παρεμβάσεις αλλαγής του χαρακτήρα των περιοχών. Και στις δύο περιοχές που εγκαταλείπονται στα τέλη της δεκαετίας του '60 δημιουργούνται νέα κέντρα – πόλοι με σαφή χαρακτήρα (οικονομικό – πολιτισμικό αντίστοιχα).

Η αποτίμηση των παρεμβάσεων γίνεται μέσω μίας σειράς αξόνων δείχνοντας τον απαραίτητο σεβασμό στην ιστορία της κάθε πόλης και ως εκ τούτου δεν πρέπει να παραλείπεται.:

α) Εισαγωγή ή/και χρήση νέων εννοιών και μεθοδολογιών διαχείρισης των παρεμβάσεων

Στο θέμα της συνεργασίας δημόσιο – ιδιωτικού τομέα, οι Βρετανοί πιστεύουν πως η κρατική επένδυση πρέπει να διαμορφώνει τις βάσεις και να λειτουργεί ως μοχλός (levering) της ανάπτυξης την οποία ολοκληρώνουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Στη Γαλλία, όπου ο ρόλος του κράτους είναι ιστορικά ισχυρός και περισσότερο συγκεντρωτικός, η πλάστιγγα μεταξύ κρατικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας ως προς τις κεντρικές αποφάσεις γέρνει φανερά προς την πρώτη.

β) Το ζήτημα των μικτών χρήσεων και της σύνδεσης με την πόλη

Οι σύγχρονες αυτές αναπλάσεις, στο επίπεδο της στοχοθεσίας υποστηρίζουν τη μίξη των χρήσεων ως προϋπόθεση για τη δημιουργία «βιώσιμων» πόλεων. Στη μίξη αυτή, βέβαια, υπάρχει σαφώς ορισμένη η κυρίαρχη χρήση, η οποία ηγεμονεύει και καθορίζει το χαρακτήρα της παρέμβασης. Στο επίπεδο σύνδεσης με την πόλη, στο αγγλικό παράδειγμα η στρατηγική επένδυση στο συγκοινωνιακό και οδικό δίκτυο ενισχύεται και από την χωροθέτηση ήπιων χρήσεων και κατοικίας στα όρια της περιοχής ανάπτυξης. Στην ίδια λογική βρίσκεται και η επέκταση του μετρό προς τη BNF με τη δημιουργία της νέας γραμμής meteor στο Παρίσι, καθώς και η έμφαση που δόθηκε στη συμπλήρωση του αστικού οδικού δικτύου.

γ) Δομική συγκρότηση του αστικού χώρου εντός της περιοχής παρέμβασης

Και στα δύο παραδείγματα κοινή αφετηρία ήταν η χωροθέτηση κέντρου στις περιοχές. Ο προσανατολισμός επιτυγχάνεται καταρχήν με την ύπαρξη του ποταμού αλλά ενισχύεται και μέσω των τοποσήμων, που ανεξάρτητα από τις επιτυχίες ή όχι μορφολογικές επιλογές που τα χαρακτηρίζουν, επιτυγχάνουν την αποστολή τους.

δ) Η χρήση της αρχιτεκτονικής γλώσσας και οι μορφολογικές επιλογές

Στην περίπτωση των παραπάνω ένα μεγάλο κομμάτι της κριτικής εστίασε στην ιστορική μορφή των κτηρίων του Canary Wharf. Αλλά η μορφολογική επιλογή αυτή δεν χαρακτηρίζει το σύνολο των Docklands. Η ανακαίνιση και η επανάχρηση των αποθηκών (warehouses) δίνει εντελώς διαφορετικά δείγματα αρχιτεκτονικής γραφής.

Στην περίπτωση της Rive Gauche είναι ξεκάθαρη η πρόθεση ανάδειξης των τοποσήμων και μέσα από την αρχιτεκτονική τους. Ενώ λοιπόν η περιοχή στοχεύει να συνδεθεί με το υπάρχον περιβάλλον δεν προτίθεται ωστόσο να «χαμηλώσει τους τόνους» των «εμβλημάτων» της.

ε) Αντιμετώπιση νέων κοινωνικών φαινομένων ως απόρροια των παρεμβάσεων

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα σε σχέση με τις χωρικές αναδιατάξεις σε κεντρικές περιοχές των πόλεων είναι αυτό των κοινωνικών αποτελεσμάτων που αυτές επιφέρουν. Ένα φαινόμενο που εμφανίζεται στο σύνολο σχεδόν των αναπλάσεων είναι αυτό της σταδιακής απομάκρυνσης του ντόπιου πληθυσμού (gentrification) και της εγκατάστασης ανώτερων εισοδηματικά τάξεων σε αυτές. Η ανάπλαση των Docklands «ήταν ο πρώτος και πιθανόν ο περισσότερος βάρβαρος μετασχηματισμός αυτού που ήταν μια αρχαιολογική κοινότητα εργατικής τάξης του λιμανιού σε μια ζώνη επιχειρήσεων και κατοικίας». Όπως αναφέρει ο Rossi: «δεν υπάρχει μετασχηματισμός της πόλης που να μη σημαίνει και ένα μετασχηματισμό της ζωής των κατοίκων της»

Η περίπτωση του Βελγίου και των Κάτω Χωρών

Η σημερινή αποβιομηχανοποίηση, τόσο στις Κάτω Χώρες όσο και στο Βέλγιο, δημιούργησε πληθώρα εγκαταλειμμένων βιομηχανικών χώρων. Παρουσιάζονται οι νέες χρήσεις σε κάποια από αυτά:

ΒΕΛΓΙΟ:

- Tour et Taxis, το συγκρότημα στο λιμάνι των Βρυξελλών χρονολογείται από το 1899. Αποτελεί μια πολύτροπη πλατφόρμα που συνδυάζει υδάτινες, σιδηροδρομικές και οδικές επικοινωνίες με άξονα το τελωνείο. Μετά την κατάργηση των τελωνειακών δασμών το συγκρότημα απειλήθηκε με κατεδάφιση, όμως υπήρξαν κινητοποιήσεις. Σήμερα, το συγκρότημα έχει ανακαινιστεί στο σύνολό του και προσφέρεται για εκθέσεις, εκδηλώσεις και πολιτιστικές δραστηριότητες, ενώ στεγάζει επίσης ιδιωτικές και κρατικές επιχειρήσεις και διάφορες σχολές.
- Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Wiels. Η παλιά ζυθοποιία Wielemans et Ceuppens αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μαρτυρίες της μοντερνιστικής αρχιτεκτονικής στις Βρυξέλλες. Η ζυθοποιία ιδρύθηκε το 1881 και κήρυξε διάλυση το 1980. Το 2001, μετά από πολλές περιπέτειες, η Περιφέρεια

αναλαμβάνει την απαλλοτρίωση του κτηρίου. Το 2007, ξεκίνησε η λειτουργία του «Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης», με ετήσιες εκθέσεις, διαμερίσματα για τη στέγαση καλλιτεχνών και τη διοργάνωση ενός καινοτομικού προγράμματος διαμεσολάβησης για τη σημερινή τέχνη.

- Οικολογικό Μουσείο του Bois-du-Luc και οι εργατικές κατοικίες των Carres. Η εκμετάλλευση του ανθρακωρυχείου είχε ξεκινήσει από το 1685. Η εξάντληση των αποθεμάτων επιβάλλει το κλείσιμο του ανθρακωρυχείου το 1973. Το Οικολογικό Μουσείο (Ecomusee) διαμορφώθηκε το 1983. Ο χώρος διατηρείται σήμερα άθικτος και είναι επισκέψιμος στο σύνολό του. Οι 162 εργατικές κατοικίες των Καρρέ κτίστηκαν μεταξύ 1838 και 1853. Μετά από κινητοποιήσεις των κατοίκων αγοράστηκαν το 1974 από το Βελγικό Δημόσιο και μισθώνονται ως κοινωνικές κατοικίες με χαμηλό ενοίκιο.
- Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης MAC στο Grand Hornu. Το Grand Hornu αποτελεί μια από τις πιο αντιπροσωπευτικές μαρτυρίες οργάνωσης της εργασίας με τη βοήθεια της αρχιτεκτονικής υποδομής. Η εκμετάλλευση του ανθρακωρυχείου, ξεκίνησε το 1777. Η οικοδόμηση της εργατούπολης πραγματοποιήθηκε από το 1822 έως το 1831. Το ανθρακωρυχείο σταμάτησε να λειτουργεί το 1955. Τα κτήρια, απειλούνται το 1970 με κατεδάφιση και ένας ντόπιος αρχιτέκτονας αγοράζει το συγκρότημα με σκοπό να το σώσει. Σήμερα, το Grand-Hornu αποτελεί ένα από τα πολιτιστικά σχέδια αναφοράς της Γαλλόφωνης Κοινότητας του Βελγίου. Εκτός των εκθέσεων για τις εφαρμοσμένες τέχνες και το design, λειτουργεί και Τεχνούπολη, που είναι επικεντρωμένη στη διδασκαλία της πληροφορικής.
- Το πρόγραμμα RAVeL - Αυτόνομο δίκτυο γραμμών βραδείας κυκλοφορίας. Το RAVeL χρησιμοποιεί τα μονοπάτια που χρησίμευαν για τη ρυμούλκηση των πλοίων καθώς και τις εγκαταλειμμένες γραμμές των σιδηροδρόμων για να δημιουργήσει μονοπάτια ποδηλατών και πεζών. Απευθύνεται σε μη βιαστικούς χρήστες και προέκυψε από τη βούληση πολιτών για την ανάπτυξη της κινητικότητας με σεβασμό προς το περιβάλλον. Η διατήρηση των διαδρομών αυτών κρίνεται απαραίτητη δεδομένου του ότι εγκαταλειμμένοι χώροι έχουν συχνά μεγάλη οικολογική αξία συντελώντας στη διάσωση πολλών υπό εξαφάνιση ειδών.

- Η οικολογική αποκατάσταση των αποβλήτων της εξορυκτικής εκμετάλλευσης του άνθρακα στη Βαλλωνία.

ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ

- Οι κοινωνικές κατοικίες του « Entrepotdok » στο Άμστερνταμ Το συγκρότημα αποτελείται από 84 αποθήκες που ανεγέρθηκαν, από το 1708 ως το 1829. Ο δήμος του Άμστερνταμ είχε εκφράσει την ευχή να μετατραπούν οι αποθήκες σε κοινωνικές κατοικίες. Όμως, το σχετικά υψηλό κόστος ανακαίνισης τις προόρισε να γίνουν στέγη καλλιτεχνών και νεαρών στελεχών επιχειρήσεων.
- HET SCHIP, το Μουσείο της «Σχολής του Άμστερνταμ». Ένα από τα σημαντικότερα συγκροτήματα εργατικών κατοικιών, πρωτοποριακό έργο της εξπρεσιονιστικής σχολής του Άμστερνταμ Είχε ανεγερθεί στη δεκαετία του 1920. Σήμερα, στα διαμερίσματα εξακολουθούν να ζουν πληθυσμοί μικρού εισοδήματος. Το παλιό ταχυδρομείο έχει μετατραπεί σε μουσείο της Εξπρεσιονιστικής Αρχιτεκτονικής Σχολής του Άμστερνταμ, ενώ ένα από τα διαμερίσματα σε μουσείο της εργατικής ζωής, ειδικά αφιερωμένο στη ζωή των λιμενεργατών.

Συμπερασματικά λοιπόν, θα λέγαμε πως η ευρωπαϊκή ρυθμιστική πολιτική για τη διαχείριση των αποβλήτων της εξορυκτικής και βαριάς βιομηχανίας θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη για την επανάχρηση και την αξιοποίηση των εγκαταλειμμένων βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Η μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις τοπικές στις περιφερειακές αρχές μοιάζει να διευκολύνει τη διαχείριση των ερημωμένων πρώην βιομηχανικών ζωνών στα αστικά κέντρα και στην ύπαιθρο.

ΑΝΤΥ ΒΙΒΛΙΟΓΡΟΥ

Στην παρούσα εργασία πραγματευθήκαμε το ζήτημα της διαχείρισης της βιομηχανικής κληρονομιάς της Ελλάδας, την ανάγκη διάσωσης και διατήρησής της, καθώς και τη δυνατότητα αξιοποίησης ή μη της κληρονομιάς αυτής. Η βιομηχανική κληρονομιά, άλλωστε, θεωρείται αναπόσπαστο μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς, η οποία με τη σειρά της είναι το πρωταρχικό στοιχείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη μιας κοινωνίας (Μιτζάλης, 2007), και για το λόγο αυτό η μέριμνα για τη διάσωσή της φαντάζει επιτακτική.

Για το σκοπό αυτό, ασχοληθήκαμε με την καταγραφή 31 βιομηχανικών κτηρίων εννέα (9) διαφορετικών πόλεων της Δυτικής Ελλάδας, πόλεις χαμηλής βιομηχανοποίησης αλλά με έντονο το βιομηχανικό παρελθόν τους. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τις πόλεις των Πατρών, του Αιγίου, του Αγρινίου, του Μεσολογγίου, του Πύργου, της Καλαμάτας, της Άρτας, των Ιωαννίνων και των Ιονίων Νήσων (συγκεκριμένα, της Κέρκυρας). Με βάση πληροφορίες που αντλήσαμε από ιστορικές πηγές, αλλά και από το Διαδίκτυο, καταγράψαμε την αρχική χρήση των κτηρίων αυτών. Στη συνέχεια, καταγράψαμε τη σημερινή τους χρήση (αν αυτή υπάρχει, βέβαια).

Την καταγραφή ακολούθησε η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων αυτών. Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε ήταν το στατιστικό πακέτο SPSS, το οποίο, άλλωστε, αποτελεί ένα λογισμικό το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα.

Η στατιστική επεξεργασία δείχνει πως πως όσον αφορά την αρχική χρήση των κτηρίων αυτών, την πλειοψηφία τους αποτελούσαν αποθήκες καπνού. Αντίθετα, τα *σφαγεία*, τα *βυρσοδεψεία*, τα *κλωστοϋφαντουργεία*, καθώς και οι *βιομηχανίες γάλακτος* και *επεξεργασίας καπνού* παρουσιάζουν τη χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης.

Όσον αφορά τη σημερινή τους χρήση, αυτή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς η πλειοψηφία των βιομηχανικών κτηρίων της Δυτικής Ελλάδος εξακολουθεί να *μην αξιοποιείται*. Αλλά και όσα από αυτά αξιοποιούνται φαίνεται ότι αποτελούν κυρίως χώρους στέγασης *δημοτικών ή δημόσιων υπηρεσιών*. Μεμονωμένες περιπτώσεις αποτελούν όσα κτήρια μετατράπηκαν σε *μουσεία* ή

κρίθηκαν *διατηρητέα*, ενώ φαίνεται ότι κάποια από αυτά (3), συγκεκριμένα έχουν κριθεί *ακατάλληλα* και *έχουν κατεδαφιστεί*.

Ανακύπτει, λοιπόν, το ερώτημα μελλοντικής αξιοποίησης των κτηρίων αυτών, καθώς, όπως είπαμε η διάσωση και επανάχρηση ή αξιοποίηση με νέες χρήσεις των παλιών εργοστασίων αποτελεί αίτημα των κατοίκων των τοπικών κοινωνιών.

Και καθώς θεωρήσαμε πως η ευρωπαϊκή εμπειρία αναφορικά με ζητήματα διάσωσης, επανάχρησης ή αξιοποίησης της βιομηχανικής κληρονομιάς μπορεί να αποτελέσει οδηγό προς την κατεύθυνση αυτή, και για το λόγο αυτό, οι προτάσεις μας στηρίχθηκαν στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά παραδείγματα. Η διεθνής πρακτική της επαναχρησιμοποίησης κτισμάτων, που η αρχική τους λειτουργία έχει ξεπεραστεί στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων έχει αξιοποιηθεί με μεγάλη φαντασία καθώς χώροι διασκέδασης, απασχόλησης ελεύθερου χρόνου - ξενοδοχεία - τεχνολογικά μουσεία - πολιτιστικά κέντρα - εμπορικές επιχειρήσεις κλπ. στεγάζονται πλέον σε αυτά.

Το σίγουρο είναι πως το βιομηχανικό μνημείο λειτουργεί ως σημείο αναφοράς, παίζει σημαντικό ρόλο στην συνέχεια και πληρότητά του, συμβάλλει στην ιστορικότητα του χώρου και αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες των συνθηκών που το εξέθρεψαν (γεωγραφικές – οικονομικές – κοινωνικές – ιστορικές). Τα βιομηχανικά κατάλοιπα αποτελούν μάρτυρες όχι μόνο μιας αρχιτεκτονικής έκφρασης αλλά και της ιστορίας των τεχνικών, μνημεία του κεφαλαίου και της εργασίας, και για το λόγο αυτό οφείλουμε να τα διατηρήσουμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγριαντώνη Χρ.(1986) *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα.*
- Αδαμάκης Κ. (2007), *Κριτική αξιολόγησης της επανάχρησης βιομηχανικών κτηρίων στον Βόλο, Προτάσεις για την επόμενη μέρα*, 5η Πανελλήνια Συνάντηση TICCIH, Βόλος 22-25 Νοεμβρίου.
- Αναστασόπουλος Γ.(1947), *Ιστορία της Ελληνικής Βιομηχανίας 1840-1940*, Αθήνα: Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία
- Βουσολίνου Ε. (2006): *Η βιομηχανική κληρονομιά της Κέρκυρας: Καταγραφή και τεκμηρίωση της τεχνικής κληρονομιάς: Θεωρητικές προσεγγίσεις, Μεθοδολογικά ζητήματα, Πρακτικές εφαρμογές* Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Πανελλήνιο Συνέδριο.
- Ζαρκιά Κ. (2007), *Οι Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας*. Βόλος: 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση του TICCIH, 22-25 Νοεμβρίου .
- Καραχάλης Ν. (2007) *Νέες πολιτιστικές χρήσεις σε πρώην βιομηχανικούς χώρους και περιοχές: ο ρόλος των Ο.Τ.Α. και του εθελοντικού τομέα*, Βόλος: 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση του TICCIH, 22-25 Νοεμβρίου
- ΚΕΤΑ (2007), *Βιομηχανικά κτίρια της Δυτικής Ελλάδας- Αρχιτεκτονική φυσιογνωμία –Δυνατότητες αξιοποίησης*, Πάτρα , εκδ. Το Δόντι.
- Παπαγιαννοπούλου Ε. (2007) *Η αποκατάσταση και η επανάχρηση μνημείων της βιομηχανικής κληρονομιάς στο Βέλγιο και στις Κάτω Χώρες*. Βόλος: 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση του TICCIH, 22-25 Νοεμβρίου
- Πραμαγγιούλης Παναγιώτης (2008). *Οδηγός Ανάλυσης Δεδομένων με τη χρήση SPSS*. Αθήνα: Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α. & Νικολαΐδου Σ. (1995). *Αστική Ανάπλαση*, Αθήνα: ΤΕΕ.
- Τσάδαρη Σ. & Κανελλοπούλου Δ. (2007). *Εμπειρία των ευρωπαϊκών προσεγγίσεων για την Βιομηχανική Κληρονομιά, Τα παραδείγματα των Docklands στον Τάμεση και της Rive Gauche στο Σηκουάνα*. Βόλος: 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση του TICCIH, 22-25 Νοεμβρίου

- Προτάσεις και Προγράμματα που αφορούν την βιομηχανική κληρονομιά, αρχείο Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας
- Καθημερινή 7 ημέρες, αφιέρωμα στην Καλαμάτα, 18/11/2001 (Διαδικτυακή αναφορά πάνω στο συγκεκριμένο άρθρο)
- Βιομηχανική αρχαιολογία, για τη μελέτη και ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς. Αθήνα :Υπουργείο Πολιτισμού, 1989